

Mela Niyaziyê Boşatî û Berhema Wî ya Bi Navê 'Menzûme We Gotinê Jîr û Kalan'

(Mela Niyaziyê Boşatî ve 'Menzûme We Gotinê Jîr û Kalan' Isimli Eseri)

(Mela Niyaziyê Boşatî and His Book 'Menzume We Gotinê Jîr û Kalan')

Murat ÇELİK*

Article Type: Research Article // Gotara Lêkolînî
Received // Hatîn: 05.02.2024
Accepted // Pejirandin: 19.03.2024
Published // Weşandin: 28.04.2024
Pages // Rûpel: 30-78
DOI: 10.55106/kurdiname.1431848

This work is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY NC)
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Citation/Atîf: Çelik, Murat(2024). Mela Niyaziyê Boşatî û Berhema Wî ya Bi Navê "Menzûme We Gotinê Jîr û Kalan", *Kurdiname*, 10, r.30-78

Plagiarism/Înfihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via ithenticate plagiarism website
// Ev gotar herî kêrî ji aliyê 2 hakeman va hatiye nirxandin û di malpera înfihalê ithenticate ra hatiye derbaskirin.

Kurte

Medrese di dîrokê de hertim ji bo civaka Kurd bûye navendeke sereke ya ilm û perwerdehiyê. Bi xêra medreseyan gel derfet dîtiye bi ilim re tîkiliyê dayne û nîfşên nû bide xwendin û perwerdekirin. Ji ber vê li gelek herêm, bajar û gundan medrese hatine vekirin, zarok çûne medreseyê û li gor mufredata wê hatine perwerdekirin.

Ji kesên li medreseyan perwerdehî dîtine yê eleqeya wan li ser xwendin, nivîsîn û berhemdanê hebûne pirtûk amade kirine, şî'r nivîsîne û yan çavkaniyên Erebi û Farisî yê bîngêhîn wergerandine Kurdî. Ji wan kesên li medreseyê perwerde bûne û piştî bûne mela û dest avêtine pênûsê û berhem nivîsîne yek ji Mela Niyaziyê Boşatî ye. Li ber destê me tenê berhema wî ya bi navê Menzûme we Gotinê Jîr û Kalan heye. Lêbelê ev berhem heya îro bi tîra xwe nehatiye nasîn û xebat li ser nehatiye kirin. Bi armanca ku di dîroka edebiyata Kurdî de cihê xwe bigre û bigihêje nîfşên nû di vê xebatê de ewil qala jiyana muelf û berhemên wî hat kirin. Peyra berhema navborî ya ku di nav xwe de menzûme, gotinên pêşyan û biwêjan dihebîne hat nasandin û naveroka wê hat tehlîlkirin. Herî dawîn berhem ji herfên Erebi bi bal herfên latîni hat transkîrîbekirin û edîsyon-kîrtîka wê hat amadekirin da ku bikeve lîteraturê. Di encamê de hat dîtin ku ev berhem ji nimûneyên pêşîn a berhevkarîya folklorîk e ku bi destê melayekî Kurd bi awayekî alfabetîk hatiye amadekirin.

Kilîtbêje: Edebiyat, Menzûme, Folklor, Gotinên Pêşyan û Biwêj, Mela Niyaziyê Boşatî

Abstract

The madrasa has always been a major center of science and education for the Kurdish community throughout history. Thanks to the madrasa, people have the opportunity to interact with science and educate new generations. As a result, madrassas were opened in many areas, cities and villages, and children went to madrassas and were educated according to their curriculum. Those who completed their classes and received their authorization became mullahs and teachers.

Those who graduated from madrasas and were interested in research and writing have written books, written poems, or translated basic sources from Arabic and Persian and translated them into Kurdish. One of the those who worked as a teacher in various places after his madrasa education and produced works in the meantime is Mela Niyaziyê Bosatî. Today, we have just his work is named Menzûme we Gotinê Jîr û Kalan. However, this work is not well known and no study has been done about it. Therefore, in order for this work, which consists of poems, proverbs and idioms, to take its place in the History of Kurdish Literature and to reach future generations,

* Xwendekarê doktorayê li Zanîngeha Dicleyê, muradcelali@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-6840-3576>.
(PhD student at Dicle university, Türkiye)

the author was introduced in the first part of this study, then information about his work was given and its content was evaluated. Information about the copies of the work was shared and finally, the edition critique was completed by latinizing the work written in Kurdish with Arabic letters and an effort was made to bring it into the literature. As a result, it was determined that this work was one of the first examples of the folkloric collection prepared alphabetically by a Kurdish clergyman.

Keywords: Literature, Poem, Folklore, Proverb and Idiom, Mela Niyaziyê Boşatî

Özet

Tarih boyunca medrese Kürtlerin en önemli ilim ve eğitim kurumu olmuştur. Medreselerin varlığı sayesinde insanlar bilgiye ulaşma imkânı bulmuş, böylece yeni nesilleri okutup eğitmek kolay hale gelmiştir. Bu amaçla birçok bölge, şehir ve köyde medreseler açılmış, çocuklar bu eğitim kurumunun müfredatına göre yetiştirilmiştir.

Medreselerden mezun olup araştırma ve eser yazmaya ilgi duyan kişiler kitap telif etmiş, şiirler yazmış ya da Arapça ve Farsça temel kaynakları tercüme ederek Kürtçeye kazandırmışlardır. Medrese eğitiminden sonra çeşitli yerlerde hoca olarak görev yapmış ve bu arada eser vermiş kişilerden biri de Mela Niyaziyê Boşatî'dir. Bugün elimizde sadece Menzûme we Gotinê Jîr û Kalan adlı çalışması var. Ancak bu eser yeterince tanınmadığı gibi hakkında herhangi bir çalışma da yapılmamıştır. Dolayısıyla şiirler, atasözleri ve deyimlerden meydana gelen bu eserin Kürt Edebiyat Tarihindeki yerini alması ve gelecek nesillere ulaşması amacıyla bu çalışmanın ilk bölümünde müellif tanıtıldı, ardından eseri hakkında bilgi verilerek içeriği değerlendirildi. Eserin nüshaları hakkındaki bilgiler paylaşıldı ve son olarak Arap harfleriyle Kürtçe yazılmış eserin latinizasyonu da yapılmak suretiyle edisyon kritiği tamamlanarak literatüre kazandırılmaya çalışıldı. Neticede bu eserin bir Kürt din adamı tarafından alfabetik olarak hazırlanan folklorik derlemelerin ilk örneklerinden biri olduğu tespit edildi.

Anahtar Kelimeler: Edebiyat, Manzume, Folklor, Atasözü ve Deyim, Mela Niyaziyê Boşatî

DESTPÊK

Piştî sedsala 19an li Ewropa û her wiha li dinyayê berhevkarîya folklorîk zêde bû (Cocchiara, 2017) lê ev yeka ji bo Kurdan wisa nebû û pêvajoya berhevkarîya folklorîk ya Kurdan dereng dest pê kir. Ji dawîya sedsala 19an û serê sedsala 20an pê ve dema rojname û kovarên Kurdan yê pêşîn *Kurdistan* (1898), *Rojî Kurd* (1913), *Hetawî Kurd* (1913-14) hatin weşandin, di vê qadê de liv û tevger çêbûn, lê pir pêş neketin û piştî avabûna komarê (1923) ji binî ve rawestîyan. Helbet li beşên din yê welêt piştî çend salan dîsa weşana kovar û rojnameyan dest pê kir. Ji salên 1930yî pê ve li Ermenistanê rojnameya *Riya Teze* û her wiha li Başûr, Rojhilat û Rojava kovar û rojnameyên curbecur derketin. Di sala 1939an de Radyoya Bexdayê û di 1955an de Radyoya Êrîvanê dest bi weşanê kirin, bi xêra wan gelek berhemên folklorîk hatin tomarkirin û weşandin. Bi taybetî jî ji bo Kurmancî xebatên li Êrîvanê hatine kirin pir girîng in (Celîl û yê din, 2013). Li Şamê di sala 1932yan de *Hawarê* hat weşandin. Lêbelê li Bakur tu tevger û xebat nayên xuyan. Lewra wê heyamê ji ber rewşa siyasî Kurd berî her tiştî hewl didin xwe biparêzin û bijîn, ango dor nayê ser xebatên edebî, çandî û folklorîk.

Di nav atmosfereke wiha de hin alim û melayên Kurdan yê bi dizîka ve hewl dane xebatan bikin, feqîyan perwerde bikin, şî'ran binivîsin û xebatên xwe yê ilmî bidomînin derketine hole. Lewra medreseyên Kurdan û Edebiyata Kurdî ya klasîk wek qadeke berfireh bi berhemên xwe yê ku heya îro nehatine keşfkirin ji bo lêkolînerên kurdolojiyê derfeteke nedîtî ye. Van salên dawî her ku diçe li gund, tax û bajarên Kurdan berhemên bi destê derçûyên medreseyan hatine nivîsîn, lê ji ber sedemên cuda heya niha nehatine nasîn derdikevin holê. Mixabin berhemên bê ser û şûn bûne û di encamê de ji holê rabûne jî hene.

Ji wan hinek tenê bi navê xwe tên zanîn. Ji bo bidestxistin, tesnîf, nasîn û nasandina wan berhamên winda û yan veşartî mane van salên dawîn xebat tên kirin û bi saya wê hin berhem derdikevin holê.

Di pirtûkxaneyê Kurdî de menzûmeyên klasîk gelek in û ekola biadan ya medreseyan, bi rengîniya xwe ve qadeke berfireh e. Li medreseyanê Kurdistanê ji ber ku mufredat û çavkaniyên dersan li ser bingeha dînê Îslamê, ilm û şaxên wê dihat dayîn di vê hêlê de danheveke xurt pêk hatiye. Her wiha ji ber ku jêdereke girîng ya edebiyata Kurdî ya klasîk dîn e, berhemên hatine nivîsîn piranî bi rengê xwe yê dînî derketine holê. Wekî din zimanê perwerdehiyê, zimanê hin kitêbên dihatin xwendin, zimanê seyda û feqîyan Kurdî bû, loma berhemdan jî ji ber wê egerê Kurdî pêk hatiye. Jixwe beşeke dersan yê wekî ziman, rêziman, belaxat, me'anî, bedî' û hwd bala ehlên medreseyê dida edebiyatê. Ji edebiyatê cureyê herî biprestîj û berbelav jî şî'ra klasîk û cureyên wê bûn. Her wiha ji wan hinekan xwe spartiyê jêderên folklorîk yê wekî destan, mesele, çîrok û kilaman. Lêbelê di encamê de gelek berhem bi şeklê dîwan, mewlûdname, mesnewî û hwd derketine meydanê. Loma kesên rasterast berê xwe dane folklorê û ew qeyd û berhev kirine kêma in (Cigerxwîn, 1988: Dêrşewî, 1989) Ji van kesên berê xwe dane folklorê yek jî Mela Niyaziyê Boşatî (1918-2005) ye û berhemeke bi navê "*Suğoro Bi Rişîla Xo Va/Menzûme we Gotinê Jîr û Kalan*"¹ amade kiriye.²

Di vê xebatê de hewl hat dayîn ku li ser berhema Mela Niyaziyê Boşatî ya ku pir nayê zanîn û heya îro li ser xebat nehatiye kirin, bê rawestan, naveroka wê were tehlîlkirin, der heqê şekl û taybetiyên wê de agahî bê dayîn.

Mela Niyazî her çendî li herêma xwe û di nav gel de kesekî naskirî be jî di qada xebatên edebî û ilmî yê Kurdî de zêde nayê nasîn. Ji ber vê ewil bi xalên sereke qala jiyana wî hat kirin, peyra der heqê berhema wî *Menzûme we Gotinê Jîr û Kalan* de agahî hatin dayîn, nusxeyên wê hatin nasandin, ji hêla naverok û ruxsarî ve tehlîla wê hat kirin. Herî dawîn jî li gor nusxeya muelif berhem ji herfên Erebi bi bal herfên Latîni hat transkirîbêkirin û edîsyon krîtîka wê hat kirin.

Ev berhem, ji nimûneyên pêşîn a berhevkarîya folklorîk e ku bi destê melayekî Kurd bi awayekî alfabetîk hatiye amadekirin.

1. Jiyana Mela Niyaziyê Boşatî

Mela Niyazî kurê Mela Ebdullahê kurê Mela Suleyman e û di sala 01.07.1918an de li gundê Boşatê³ ya li ser Farqînê ji dayik bûye. Mela Niyazî ewil li gundê xwe dest bi

¹ Di nusxeya muelif de ev biwêja "*Suğoro Bi Rişîla Xo Va*" wek nav hatiye nivîsîn lê ji ber ku navê li ser nusxeya duduyan hatiye nivîsîn "*Menzûme we Gotinê Jîr û Kalan*" der heqê naverokê de fikrekê dide û watedartir e, loma di vê xebatê de gava qala berhemê hat kirin ew nav hat bikaranîn.

² Haya me pê tunebû berhemeke wiha heye, Mamoste Mehmet Edip Çağmar haya me bi vê xebatê xist, mala wî ava be.

³ Gundê Boşatê li bakurê navenda Farqînê dikeve û bi qasî 10 km yan jê dûr e. Ev herêma wekî Narik tê zanîn û ji Tewerz, Boşat, Bakuz, Kufîrê, Helda û çend gundên din pêk tê (Çelik, 2013: 163). Boşat bi cihê xwe yê lê hatiye avakirin, keleh û medreseya xwe tê nasîn. Li ser dîwarê kelehê şeklê Erdeşêrê Yekem (180-242) yê ku avakar û hikûmdarê pêşîn yê Împaratoriya Sasaniyan heye û li pişt wî jî figurekî merivekî heye. Keleha Boşatê berhema hevpar ya Roma û Sasaniyan tê qebûlkirin. Li medreseya Boşatê gelek kesên bi nav û deng -yên wekî Seydayê Mela Musa, Mela Sadreddîn Toprak, Mela Ehmed Hamitoglu, Şêx Heybet Efendî- ders dane û yan jî xwendine (Yıldırım, 2018/3, 298, 299).

xwendinê kiriye û peyra çûye Mûş û Norşînê. Heya demekê li wan deran xwendiyê û paşê dîsa vegeyriyaye Boşatê. Li herêma Silîvayê li gundê Çîçîka xwendiyê. Ji seydayên ku wî li ber destê wan xwendiyê Mela Yasînê Yusrî (1906-1994) û Mela Şemsedînê Çîçîkî li Farqînê bi nav û deng in (Toprak û yê din, 2009: 123). Piştî ku îcazeta xwe wergirtiye li gundên Bêzwan, Çirik û Çîçîka melatî kiriye. Di sala 04.11.2005an⁴ de li Diyarbekirê wefat kiriye û li wir hatiye definkirin.⁵

2. Berhemên Wî

2.1. Dîwan

Mela Niyazî tenê bi karên rojane, melatî û dersdayînê re mijûl nebûye, wekî gelek derçûyên medreseyan wî jî bala xwe daye ser edebiyata klasîk ya Kurdî û şî'r nivîsandine. Di encamê de dîwana xwe ya şî'ran amade kiriye. Di salên 1960î de ji ber şert û mercên siyasî çapkirina berhemên Kurdî zehmet û heta qedexe bû, wî jî xwestiyê xebata xwe li dervayî welêt bide çapkirin. Loma di salên 1970yî de dîwana xwe ji bo çapê şandiyê Ewropayê û lê wekî hatiye serê gelek berhemên Kurdî -bo mînak *Tewarîxî Cedîdî Kurdistan* ya Mela Mehmûdê Bazîdî (Çelik, 2015: 53)- dîwana wî jî bi awayekî winda bûye. Ji ber ku tenê nusxeya muelif hebûye û ew jî winda bûye û mixabin heya îro jî dîwan li holê tune.

2.2. Menzûme we Gotinê Jîr û Kalan

Gava *Dîwana* Mela Niyazî winda dibe, ew jî navberê dide nivîsandinê. Piştî demekê dîsa dest bi nivîsê dike. *Menzûme we Gotinê Jîr û Kalan* bi vî awayî derdikeve holê.⁶

Ev berhema piçûk, lê bi naveroka xwe ve girîng ji du beşan pêk tê. Beşa pêşîn *Menzûme* ye û ji 72 çarînan pêk tê. Mela Niyazî merema xwe ya nivîsîna vê berhemê di çarînen 21 û 24an de wiha tîne ziman:

Ewan bapîr û jîra
Wan hafad û wezîra
‘Eql û şîret rijandin
Ji bo me reng esîra

Hinga me dî belav bûn
Her şuxul jî di nav bûn
Zingîn ji guhê me hat
Em ji xewê hişyar bûn

Xiyalek hat dilê me
Eger bêtin milê me
Yeka yek tev bi hev dim
Ger hez bikit Xudê me

⁴ Agahiyên bûyîn û wefata Mela Niyazî li gor qeydên fermî ne.

⁵ Ev agahî bi rêya telefonê ji Mehmet Süleymanoğluyê kurê Mela Niyazî hatine wergirtin: 09.03.2022.

⁶ Ev agahî li Diyarbekirê di hevdîtina rûbirû de ji Mehmet Süleymanoğluyê kurê Mela Niyazî hatine wergirtin: 25.03.2022.

Ji elîfê bi rêz kim
Heta yayê bi xêz kim
Hemî wiha bi tertîb
Ji bo me zaf dirêj kim (Mela Niyazî, Menzûme, 21-24)

Mela Niyazî ji bo berhema xwe biwêja “*Suħoro Bi Riþila Xo Va*” ya ku di nav berhemê de cih digre (wr. 14a), wekî nav diyar kiriye. Lêbelê em nizanin kê ev navê “*Menzûme we Gotinê Jir û Kalan*” li nusxeya Mela Zeynelabidîn Amedî (1946-2020) daniye. Li gor agahiyên berdest dema ev nusxe hatiye amadekirin nivîskar li heyatê ye. Loma dibe ku wî bi xwe ev nav lê kiribe. Lê heke wisa nebe dibe ku mustensîx li gor naverokê ev nava lê kiribe û lewra îfadeyeke nêzî vî navî di çarîna pêşîn de wiha derbas dibe:

Bi navê Rebbê jorî
Me da hev çend mijûlî
Ji jîr û pîrê Kurda⁷
Wek Xanî û Cizîrî (Mela Niyazî, Menzûme, 1)

Bi raya me beşa herî girîng jî ya duduyan e. Di vê beşê de 348 gotinên pêşiyên û biwêj hatine qeydkirine. Wekî li jor jî hat destnîşankirin li medreseyan mela û seydayan herî zêde bala xwe dane ser şî'r û berhemên dînî. Loma di serdema klasîk de ya ku mîrektiyên Kurdan serdest in (950-1850) pîranî berhemên edebî û dînî hatine nivîsîn (Eminoğlu, 2020: 83, 84). Ev berhema ku li ber destê me ji nimûneyên pêşîn ya berhevkarîya folklorîk a alfabetîk e ku melayekî Kurd amade kiriye.⁸

Mela Mehmûd Dêrşewî jî di pirtûka xwe ya bi sernavê “*Miştaxa Çiya Ji Gotinên Pêşiya*” de 871 gotin li gor rêza alfabeya Erebi amade û şîrove kirine (Dêrşewî, 1989: 4) Her wiha îro êdî bi giştî xebatên folklorîk, bi taybetî jî yên li ser gotinên pêşiyên zêde bûne û heta yên ansîklopedîk jî hatine weşandin (Oncu, 2020) Lêbelê li gor dema xwe berhema Boşatî yek ji wan berhemên pêşîn e û cudahî û taybetiya wê ya sereke jî ew e ku xebat bi çarînan dest pê dike. Lewra muelf gotinên pêşiyên û biwêj di bin 25 herfan de li gor rêza alfabeya Erebi -ligel hin îstisnayan- rêz kirine û ji bo her herfekê çarînek nivîsiye.

Beriya vê Mela Mehmûdê Bazîdî (1797-1867) bi tevkarîya A. Jaba hin biwêj, metelok û gotinên pêşiyên berhev kirine (Çelik, 2015: 61; Celalî, 2016: 94), Mela Se'îde Şemdînanî (1875-80-1918) jî bi hevkarîya Bazil Nikitin hin serdaborî, çîrok û mesele berhev kirine (Öpengin, 2021). Loma meriv dikare wan wekî xebatên kolektîf hesab bike. Wekî din di kovara Jîn (1918-19) û Hawarê (1932-43) de jî hin nivîsên li ser gotinên pêşiyên derçûne, lê wekî pirtûk amadekirina gotinên pêşiyên heya salên 1980yî pêk nehatiye û yan jî nehatine belavkirin. Ji vê hêlê ve ev berhema di dîroka berhevkarîya gotinên pêşiyên de dibe xwedî taybetiyeke hêja. Lêbelê heya îro li ser naveroka vê berhemê xebat nehatiye kirin. Tenê di tezeke li ser Mela Zeynelabidînê Amedî hatiye amadekirin de, di beşa berhemên Amedî îstînsax kirine de bi kurtî hatiye nasandin (Ekici, 2014: 35, 37) Her wiha di tezeke din de jî li gor teza navborî heman agahî bi kurtî hatine dubarekirin (Esin, 2018: 59). Bi qasî me tesbît

⁷ Me bold kir.

⁸ Di çavkaniyan de qala pirtûka Cigerxwîn ya bi navê “*Gotinên Pêşiyên*” tê kirin ku di sala 1957an de li Şamê hatiye çapkirin. Lê mixabin me ev pirtûka peyda nekir û loma der heqê naveroka wê de em xwedî agahî nînin. Bnr. Kaynak, 2010; 64.

kir lêkolîner û nivîskarên li ser gotinên pêşiyar gotar nivîsîne û berhem amade kirine, qala vê berhemê nekirine (Öztürk, 2015: 333, 335). Ev jî nîşan dide ku ev xebata heya îro nehatiye nasîn û jê sûd nehatiye wergirtin. Bi vê xebatê armanca me ew e ku ev berhem di dîroka edebiyata Kurdî de cihê xwe bigre û bigihêje nifşên nû.

2.2.1. Nusxeyên Wê

Du nusxeyên vê berhemê hene, yek destxeta Mela Niyazî bi xwe ye û ya din jî îstinsaxa Mela Zeynelabidîn Amedî ye. Nusxeya muelf nehatiye tebyîzkirin. Hin rûpelên wê vala û yan jî nêvcî ne. Di rûpelê “7a”yê de tenê rêzek hatiye nivîsîn û rûpelê “7b”yê jî vala ye. Wekî din pênc rûpelên dawîn ango 22b, 23a, 23b, 24a û 24b vala ne. Di rûpelê “10a”yê de orte û dawîya rûpelê û di rûpelê “10b”yê de jî serê rûpelê heya nêvî vala ye. Rûpelên 13b û 18a jî nivê dawîn vala ne. Ji ber vê yekê dibe ku wekî nusxeyeke netemam jî bê qebûlkirin. Jixwe agahiyên zehriye, fewaîd û temmet û temelukê jî tunene. Ji bo temîrkirina nusxeya muelf û diyarkirina cudahiyên herdu nusxeyên berhemê edîsyon kirîfîk hat kirin (Ece, 2014: 92-95).

2.2.2. Nusxeya Muelf

Navê Berhemê: Suhorro Bi Rişîla Xo Va

Navê Muelf: Mela Niyaziyê Boşatî

Zimanê Berhemê: Kurmancî

Taybetiyên Bergê: Cildê nusxeyê tune, rasterast berhem dest pê dike. Werek bi ta ve bi hevdu ve hatine dirûtin.

Taybetiyên Kaxizê: Kaxizê vê nusxeyê sipî ye û bê xêz e. Rind hatiye parastin, tu dereke wê ya xirabûyî û neyê xwendin tune.

Hejmara Werek: Nusxe bi tevayî 24 werek e. Ji bilî werekê pêşîn jimara hemû rûpelan li ser hatiye nivîsîn.

Cureyê Nivîsê: Nesix.

Hejmara Sitûnan: Di her rûpelî de stûnek heye.

Hejmara Rêzan: Ji bilî çend îstisnayan di her rûpelê de 14 rêz hene.

Ebadê Destxetê: 20x14 cm ye.

Rengê Hubrê: Hubra hatiye bikaranîn hêşîn e, lê ji bo serastkirin û hevokên peyra hatine nivîsîn qelemêke cuda hatiye bikaranîn.

Çarîna Pêşîn: Bi navê Rebbê jorî

Me da hev çend mijûlî

Ji jîr û pîrê Kurda

Wek Xanî û Cizîrî (wr. 1b)

Çarîna Dawîn: Gur e rovî ye

‘Eyar bi nêvî ye

Goşt naxo divê heram e

Lê avdonkê bernade (wr. 22a)

Sernav: Di vê nusxeyê de biwêja “Suḥoro Bi Riṭila Xo Va” wekî sernav hatiye nivîsîn. Lê heke çarînen li serê herfan sernav bên qebûlkirin 27 sernav hene û ji wan 2 heb jî (şa û cîm) bê naverok in, angî li bin wan gotinê pêşyan û biwêj nehatine nivîsîn.

Derkenar: Li derkenaran ji bilî çend serastkirin û hin metnên ji ber ku cih nemaye û li kêlekê hatine nivîsîn tu agahî tune.

Taybetiyên Din: Ev nusxe ji du beşan pêk tê. Di beşa pêşîn de menzûmeyeke ji 72 çarînan pêk tê cih digre û di beşa duduyan de jî 348 gotinên pêşyan û biwêj bi alfabetîk di bin 25 herfan de hatine rêzkirin. Ji bo herfên şa û cîmê çarînan hatine nivîsîn lê gotinên pêşyan tune. Angî ji bo 27 herfan çarînan hatine nivîsîn û menzûmeya destpêkê jî ji 72 çarînan pêk tê. Li gor vê jimara çarînan bi tevahî dibe 99.

Li ser vê nusxeyê tu qeydên zehriye û îstinsaxê yên wekî fewa‘îd, ferax/temmetê û dîrok tune. Li gor agahiyên malbata muelif dan ev nusxe di navbera salên 1967-1970yî de hatiye nivîsîn. Jixwe gava li kaxiza wê tê nihêrîn pir kevn nayê xuyan, tenê li şûnên ku wereq bi ta ve bi hevdu ve hatine dirûtin hin cih pir hindik zer bûne, rengê wê qariyaye. Di vê nusxeyê de di rûpelê “7a”yê de tenê rêzek hatiye nivîsîn û rûpelê “7b”yê jî vala ye, her wiha pênc rûpelên dawîn angî 22b, 23a, 23b, 24a û 24b vala ne. Wekî din di rûpelê “10a”yê de orte û dawiya rûpelê û di rûpelê “10b”yê de jî serê rûpelê heya nêvî vala ye. Rûpelên 13b û 18a jî nivê dawîn vala ne. Destxet li cem malbata muelif tê parastin.

2.2.3. Nusxeya Mela Zeynelabidîn Amedî

Navê Berhemê: Menzûme we Gotinê Jîr û Kalan

Navê Muelif: Mela Niyaziyê Boşatî

Navê Mustensîx: Mela Zeynelabidîn Amedî

Zimanê Berhemê: Kurmancî

Qeyda Zehriyeyê: Xudayê Te‘ala ‘emelê wî bigerîne meqbûl û se‘y û xebata wî bigerîne meşkûr û gunahê wî bigerîne mexfûr. Amîn.

Taybetiyên Bergê: Forma dijîtal û fotokopiya vê nusxeyê li ber destê me heye, ev nusxe jî mîna ya muelif bê cild e.

Taybetiyên Kaxizê: Kaxizê vê nusxeyê sipî ye û bê xêz e. Mustensîx dora rûpelan, angî çar aliyê wan bi du xêzan diyar kiriye. Her wiha bi heman xêzan serlewhe û beş ji hevdu cuda kirine. Nusxe rind hatiye parastin, tu dereke wê ya xirabûyî û neyê xwendin tune.

Hejmara Wereqan: Nusxe bi tevayî 21+3 wereq e. Ji bilî wereqê pêşîn jimara hemû rûpelan li ser hatiye nivîsîn.

Cureyê Nivîsê: Nesix

Hejmara Sitûnan: Di her rûpelî de stûnek heye.

Hejmara Rêzan: Ji bilî çend îstisnayan di her rûpelê de 14 rêz hene.

Ebadê Destxetê: 20x14 cm ye.

Qeyda Temmetê: Qed temmet kitabet hezel nusxe fî tarîx 3 rabi‘ el-ewwel 1419 h. we 27 yuniye 1998 m. We şallahu ‘ele seyyidina we şefî‘ina Muḥemmed we ‘ela alîhî we eşhabîh we etba‘eh îla yewmî-d-dîn. Amîn welhemdulillahî rabbîl ‘alemîn. Ketebehu Zeynel‘abidîn el-Amedî fî belde Diyarbekir

Dîroka Îstinsaxê: 3 rabi[‘] el-ewwel 1419 h. we 27 yuniye 1998 m.

Rengê Hubrê: Ji ber ku forma dijîtal û fotokopiya vê nusxeyê li ber destê me heye, rengê hubra hatiye bikaranîn nayê fêmkirin, lê halêhazir reş tê xuyanê.

Çarîna Pêşîn: Bi navê Rebbê rojî

Me da hev çend mijûlî

Ji jîr û pîrê Kurda

Wek Xanî û Cizîrî (wr. 1b)

Çarîna Dawîn: Gur e rovî ye

‘Eyar bi nivî ye

Goşt naxwe divê heram e

Lê avdonkê bernade (wr. 21b)

Sernav: Sernavê vê nusxeyê “Menzûme we Gotinê Jîr û Kalan” û li serê beşa destpêka gotinên pêşiyar de sernavê [Gotinê Pêşiyar] hatiye danîn (wr. 12a).

Derkenar: Li derkenaran ji bilî çend serastkirin û hin metnên ji ber ku cih nemaye û li kenar/kêlekê hatine nivîsîn tu agahî tunene.

Taybetiyên Din: Ev nusxe jî mîna ya muelf ji du beşan pêk tê. Di beşa pêşîn de menzûmeya ji 72 çarînan pêk tê cih digre û di beşa duduyan de jî 347 gotinên pêşiyar û biwêj bi alfabetîk di bin 25 herfan de hatine rêzkirin. Ji bo herfên şa û cîmê çarînan hatine nivîsîn lê gotinên pêşiyar tunene. Ango ji bo 27 herfan çarînan hatine nivîsîn û menzûmeya destpêkê jî ji 72 çarînan pêk tê. Li gor vê jimara çarînan bi tevahî dibe 99. Di dawiya vê nusxeyê de çar rûpel metnekî Erebi hatiye nivîsîn û şerha hedîseke der heqê serjêkirina heywanan de ye. Di binê metnê de ev nav hatiye nivîsîn: Mela Ebdulhadî el-Raşîkî el-Amîdî. Ev nusxe di arşîva Mela Zeynelabîdîn Amêdî de tê parastin.

2.4. Naveroka Menzûmeyê

Mela Niyazî menzûmeya xwe bi gelek mijarên girîng hûnaye û li ser gelek meseleyan rawestiyaye. Di çarîna pêşîn de dibêje me hin gotin û mijûliyên jîr û pîrê Kurdan dane hev, îlhama xwe ya nivîsandina bi Kurdî ji herdu şa‘îrên mezin yê edebiyata Kurdî Ehmedê Xanî (1650-1706) û Melayê Cizîrî (1570-1640) wergirtiye.

Bi navê Rebbê jorî

Me da hev çend mijûlî

Ji jîr û pîrê Kurda

Wek Xanî û Cizîrî (Mela Niyazî, Menzûme, 1)

Li gor Mela Niyazî warê Kurdan warê pêxember, zana û zekîyan e. Heta meriv dikare bibêje muelf qonaxeke girîng ya dîroka mirovahiyê ji vir dide destpêkirin.

Muhammedê Medîne

Neslê ji ‘Urfa tîne

Şelatullah ‘eleyhî

Xatemun-Nebiyîn e

Eyyûbê kurma xwarî

Di ‘Urfa da biwarî

Çewa Xelîlur-Rehman
Li wî derket diyarî

Nebî Nûhî tofanê
Gemî kire seyranî
Li ser Cûdî peya kir
Bi qurban im mêvanî

Gemî bûka welatî
Li ser çavê me hatî
Gazî dikim welatan
Hemî werne xelatî

Van resûl û nebiya
Van ‘alim û zekiya
Di welatê me Kurda
Hemî rabûne piya

Pêşikê me nebî ne
Dunya ‘alem dibîne
Bi tarîx ez dibêjim
Turko hîllikê Çîn e (Mela Niyazî, Menzûme, 1, 6, 7, 8, 9, 10)

Wekî di van çarînan de tê xuyanê Mela Niyazî pêxemberan wekî pêşik û pêşivanê Kurdan nîşan dide û bi vî awayî dîroka Kurdan ji ya welatê serdest, ango Tirkan û pêşikên wan cuda dike û dibêje em Kurd ji vê hêlê ve ji wan çêtir in. Li gor hin rîwayetan Hz. Îbrahîm ji Heranê ye (Taberî, 2018: 1/243) û Hz. Muhemed jî ji nesla Hz. Îsmâil e û ew jî kurê Hz. Îbrahîm e. Li gor Mela Niyazî sedem û egerên hêjahiya Kurdan tenê ew nînin, her wiha Hz. Eyyûb jî ji vê herêmê ye û ya herî girîng jî keştiya Hz. Nûh li ser çiyayê Cûdiyê daniye û wekî serbilindî û xeml ev yeka besî Kurdan e (Mevdûdî, 1995: 1/1013-1014⁹; Tüzün, 2014: 113-116). Bi vê nêrîna xwe hewl dide perspektîfa Kurdan ya dîrokê bide wê hêlê. Jixwe atmosfera giştî ya menzûmeyê jî vê şîrovevê piştrast dike.

Ji ber ku ev kesên hêja, Pêxemberên Xwedê ji welatê Kurdan rabûne, dibêje em bi esl û esas in, ji hêla dîn û civakê ve jî xwedî şaristanî ne. Di heyameke ku ew, ango neyar mîna hovan rût û çiplax bûn, ji lat û beran re perestî dikirin Kurd bûne peyrewê wan pêxemberan û dîndarên xwecî ne. Jixwe li ser vî erdî Kurd xwedî mal û mulk û xanedan in. Li vir meriv dibîne ku Mela Niyazî selamekê jî ji Ehmedê Xanî re dişîne.

Da xelqî nebêjtin ku Ekrad
Bê me‘ rîfet in, bêesl û bunyad

Enwe‘ ê milel xwedankitêb in

⁹ Ebu’l A’lâ Mevdûdî di Tefhîmul-Qur’anê de (Mevdûdî, 1995: 1/1013-1014) bi awayekî eşkere dibêje Çiyayê Cûdiyê li Kurdistanê ye. Lê di wergereke dîn ya heman pirtûkê de peyva Kurdistanê jê hatiye derxistin. Bnr. (Mevdudî, 1996: 2/395).

Kurmanc-i tenê di bêhesêb in

Hem ehlê nezerê nebên ku Kurmanc

‘Işq-i nekirin ji bo xwe amanc (Xanî, Mem û Zîn, 6/240, 241, 242)

Bi heman helwestê Mela Niyazî hewl dide ku îsbat bike Kurd him ji hêla eslê nijadî ve û hem ji jî hêla bîr û baweriyê ve ji Tirkan çêtir in. Wekî li jor jî mînak hat dayîn wiha dibêje:

Van resûl û nebiya
Van ‘alim û zekiya
Di welatê me Kurda
Hemî rabûne piya

Pêşikê me nebî ne
Dunya ‘alem dibîne
Bi tarîx ez dibêjim
Turko hîllikê Çîn e (Mela Niyazî, Menzûme, 9, 10)

Piştî vê dest bi diyarkirina sedema nivîsîn û berhevkirina van gotinên pêşyan dike. Bi vê mebestê bangî xwîneran dike û dibêje xwe ji van dûr negirin û werin bi baldarî ji van nîrx û cewheran xwedî derkevin, jê îbret û şîretan wergirin.

Mêze meke ji wê der
Carek were tu vê der
Eger bikirek qenc î
Bibîn kesk û şor û zer (Mela Niyazî, Menzûme, 16)

Mijareke din ya ku Mela Niyazî tîne ziman meseleya kesadiya bazara zimanê Kurdî ye. Ev yeka wekî kul û kedereke bêderman hertim li ber berhemên Kurdî bûye asteng, loma çawa ku Ehmedê Xanî dibêje:

Çi b’kim ku qewî kesad e bazar
Nînin ji qumaşî ra xerîdar (Xanî, Mem û Zîn, 6/253)

Mela Niyazî jî wiha dike gilî û gazin:

Eger bi vî zimanî
Nebûya bê gumanî
Dê dest bi dest bigerya
Di vî axir zemanî

Çewa kî bê xudan e
Bê qîmet û xizan e
Cewahirê di dest wî
Di sûkê da erzan e (Mela Niyazî, Menzûme, 19, 20)

Mela Niyazî piştî vê li ser mijara nexşeya xebata xwe disekine û diyar dike ku wê ji elîfê heya yayê ji ‘eql û şîretên jîr û pîran bi tertîb rêz bike da ku jê ders û îbret were girtin.

Ji herfa yek mubarek
Ger bêtin şed û carek
Bi kêf û hem bi govend

Neqîş kim tev bi carek

Lê rê dûr û dirêj e

Bes ku Yezdan bibêje

Ger ez hemî bi hev dim

Malê dinê dihêje (Mela Niyazî, Menzûme, 25, 26)

Bi raya Mela Niyazî ev gotin û pend pir giranbiha ne û ji hemû malê dinyayê jî hêjatir in. Li vir em nêrîna Mela Niyazî ya li ser girîngiya gotinên pêşiyên dibînin. Wekî tê zanîn gotinên pêşiyên bi xêra tecrûbeyên dûr û dirêj yê mirovahiyê pêk hatine. Bûne navgîneke sereke ya veguhestina çand û folklorê. Bi vê jî Mela Niyazî tiştê ku bûye wesîle ku vê berhemê amade bike destnîşan dike.

Di berdewamê de Mela Niyazî balê dikişîne li ser statuya zimanê Kurdî ya li welêt, qala zimanê çapemenî, weşan û xwendinê dike.

Di radyoyê de wêla

Mijûl dibin bi kêla

Bi Kurdî b' serbilindî

Ji bo me van nehêla

Ji bo van serbilinda

Ji bo van pak û rinda

Nîne xundin bi Kurdî

Di bajar û di gunda

Çewa kesê nexundî

Wekî rezê bêbend î

Ker û xinzîr di nav da

Dikin kêfa govendî

Ji vê millet nezan e

Bê zar û bê ziman e

Çaxa diçin dîwana

Mirin j' me ra erzan e (Mela Niyazî, Menzûme, 30, 31, 32, 33)

Li vir xalên wekî zimanê weşana radyoyê, perwerdeyê, asta civakê ya xwendinê û rewşa xerab ya ji ber nezanî û xwendînebûnê, bi zimanekî wecîz tîne ziman. Kesên nexwendî dişibîne rezê bê çît û bend. Çawa ku bax û rezeke bê parastin be heywanên kovî dikevin nav û zirarê didinê, bi heman awayî dema miletek jî nezan be, hay bi hêjahiyên xwe yê madî û menewî tunebe kesên niyetxirab ji vê rewşa wan îstifade dikin. Di encamê de nirx, hêjahî û çanda wan talan dikin.

Ev menzûme, her çendî zêde dirêj nebe jî bi naveroka xwe ve rewşa Kurdan ya ji gelek aliyan ve xirab e, xulase dike. Loma di çarînen li jêr de Mela Niyazî li ser çawaniya tîkiliya Kurd û Tirkan rawestiyaye û bi mînakên berbiçav mesele vegotiyê.

Di wê herba 'umûmî

Kû ketnê Kurd û (Ro)mî

Nîşanê beşlê Kurda

Li çola wek gur û mî

Bav û kalê me Kurda
Ji bajar û ji gunda
Hemî li koza pêşî
Di herba bûne wunda

Bes e wuha kû mêr in
Dîsa me çep dinêrin
Bira bidin heqê me
Bes ew kêr em penêr in (Mela Niyazî, Menzûme, 35, 36, 37)

Bi raya Mela Niyazî, Kurd li herbê li pêş in lê li bestê bêpişt in. Ev dîmen îro jî bi hemû erjengiya xwe li ber çav e. Di serî de şervanî û wêrekiya wan û her wiha hemû hêjahî û xesletên wan yên kêrhatî tên bikaranîn, lê gava mesele dibe bergîdan, heq û hiqûq tu tişt pêk nayê.¹⁰

Her wiha Mela Niyazî tenê bi meseleyên wekî mafên çandî û fikrî re eleqedar nebûye, her wisa li ser rewşa Kurdan ya madî jî sekiniye, bal kişandiye ser feqîrî, belangazî û neçariya wan jî.

Heyfa van genc û xorta
Heyfa van keç û duhta
Perîşan û feqîrhal
Mezin dibin di korta

Em di çola xela' in
Bi derd û hem bela' in
Ew dixun pašta borek
Em ji birçîna dika' in (Mela Niyazî, Menzûme, 38, 40)

Tiştêkî pir muhim yê ku Mela Niyazî qala wê dike jî dewlemendiyên sererd û binerd yên welatê Kurdan in. Gava ev çarîn tên xwendin bêpariya Kurdan ya ji van nirx û çavkaniyên siruştî yên vejenê derdikeve holê.

Gundê di wan Istanbul
Welatê me tev petrol
Ew suwarê teqsiya
Hêj em xuyê kerê qol

Bîr û çemê benzînê
Dertê ji nêv kulînê
Çira ronik nadin me
Werin mekin vê şînê (Mela Niyazî, Menzûme, 46, 47)

¹⁰ Menzûmeya Mela Niyaziyê Boşatî (1918-2005), şî'rên Cigerxwîn (1903-1984) û Mela Ehmedê Palo (1920-1991) tînin bîra meriv. Jixwe hersê şairên kurd jî hevdemê hevdu ne û ji tradîsyona medreseyê tên. Loma ji hêla naverok, tema û şewazê ve şî'rên wan dişibin hevdu. Bnr. Cigerxwîn, 1992: 270-303; Palo, 2022: 667-741.

Wekî tê dîtin li vir nefta li Kurdistanê derdikeve bûye sermesele û ev çavkaniya vejenê ya ku li dinyayê pere dike, bi tu awayî kêrî xwediyê wê nayê. Heta rewş wisa dijar e, çavkanî ji nav malê, ji kulînê derdikeve, lê kesên jê sûd werdigirin xelq û biyanî ne. Hê di ser de ji bo wekî donê çiraya xwe bi kar bînin û pê mala xwe ronî bikin, beşeke piçûk ya simbolîk jî nadine Kurdan. Ev bêparî û mehrumiyeteke pir mezin e. Wekî din ji çavkaniyên binerd kanên xoy, zivt û qîrê jî heman awayî tîn/hatine talankirin.

Her wisa hemû zevî, dextl û den, titûn, sêv, xox, gûz, bi'îv, rûn, qeymax û hwd gelek fêkî û ber û berhemên li welêt tîn hilberîn bi kêrî xwediyê wê nayên. Ev yeka jî asta talan, zordestî û bişaftina madî û menewî ya Kurd ketine bin nîrê wê pir zelal nîşan dide.

Em gelek êş di bîr in
Gerek em tev biqîrin
Dunya li me guhdar e
Em zengînê feqîr in (Mela Niyazî, Menzûme, 55)

Ber bi dawiyê Mela Niyazî dîsa şîretan li Kurdan dike û dibêje hişê xwe bixebitînin, dost û dijminê xwe nas bikin û bibin yek û ji Tirkan rizgar bibin.

Ya Reb me jî aşger kî
Bi dîndarî serwer kî
Bi naz û serbilind bin
Di vê dinê qeder kî

Ya Reb bi qedr û qîmet
Ya Reb bi naz û nî' met
Qefl û mufta li ba te
Ger me bikî hûkûmet

Ya Reb li te bi naz in
Em bê per û perwaz in
Hûkmê me bide dest me
Em her ji te dixwazin (Mela Niyazî, Menzûme, 60, 61, 63)

Di vê beşa dawîn de Mela Niyazî lavayî Xwedê dike da ku Kurdan li ser erdê wan serdest bike. Li vir reng û wesfê serweriya ku Mela Niyazî dixwaze bi eşkere tê diyarkirin û ew jî serweriyeke Îslamî ye. Ango meriv dikare bibêje bi vê reng û rêça xurt ya ku di dîrok û edebiyata Kurdan de serdest û berbiçav e, xwe dide der. Lewra gava li dîrok û edebiyata Kurdan tê nihêrîn kesayetiyên pêşeng bi piranî şêx, mela, qadî û feqî bûne. Jixwe di dîroka Kurdan de heya komarê û ji komarê şunda heya salên heftêyî ji bilî îstisnayan bi piranî bi pêşikêşî û yan jî alîkariya vê koma xwende û bi bandor tevgera azadîxwaz ya Kurdan meşiyaye. Piştî ku komar hatiye avakirin, perwerdehiya klasîk ya li medreseyan hatiye qedexekirin, serhildanên Kurdan hatine çewisandin, berê berê ev xeta xurt ya qedîm lawaz bûye, lê nemiriye bi veşartî û li sirgûnê be jî hê nûnerên vê bizavê li ser piya mane. A ev metnê li ber destê me jî berhemeke vê tradîsyonê ye û bi naveroka xwe ve taybetiya vê fikra dîni-milî bi hev re diparêze û doza mafên însanî û Îslamî dike.

Mela Niyazî piştî dia û niyazê bi xwezî û hêvî li benda têkoşînê ye û wisa bawer dike ku di encama wê de serkeftineke pêk bê û ev rewşa ku îro li Kurdan bûye zindan wê biqede.

Xuzî bata buharek
Me hev bidya bi carek
Em rabûna diyara
‘Îda me d’bû mubarek (Mela Niyazî, Menzûme, 69)

Wekî tê dîtin mijara berhemê ya sereke Kurd (ev peyv 24 caran derbas dibe), welatê wan (5 caran derbas dibe) û hezkirina wê, maf, azadî û serdestiya Kurdan e. Lê tişteki balkêş jî ew e ku peyv Kurdistanê qet derbas nabe. Dibe ku Mela Niyazî ji ber rewşa siyasî ya li welêt, zext û zora li Kurdan dihat kirin ev yeka tercîh kir.

Mela Niyazî wekî mexles jî navê xwe bi kar aniye.

Eger tişteki dixwezî
Ji dukana Niyazî
Hinek were bi pêşde
Ji te ra bêjim bi gazî (Mela Niyazî, Menzûme, 15)

Ev berhem, dibe ku bi qebareya xwe piçûk be û lê bi naverok, peyam û şîretên xwe mimkun e wekî manîfestoyeke hişyarî û rêberiyê were nixandî. Mela Niyazî ji bo peyama xwe bigihîne girseya armanc, di serî de bi menzûmeya xwe qala bindestî û rewşa xerab ya Kurdan dike. Bêpariya Kurdan ya ji maf û azadiyên mirovî bi mînakên berbiçav destnîşan dike û bo mînak jî mehrûmiyeta ji ragihandin, xwendin û perwerdehiya bi zimanê Kurdî dide. Her wiha dewlemendiyên sererd û binerd yên ku hêzên serdest dest dane ser û bi kêrî wan nayên bi bîr tîne. Bi vî awayî bingeheke saxlem datîne, ji bo xwîner qanî bike da ku rewşa xwe ya xerab bibîne; xwe, ziman, dîrok û welatê xwe nas bike û ya herî girîng jî dijminê xwe nas bike hewl dide. Di encamê de ji Kurdan hêvî dike ku doza heqên xwe yên rewa bikin. Piştî ku nêrîna xwe dide peyitandin îcar bi beşa duduyan ji gotinên pêşiyên -yên ku berhema bi hezar salan ya bîra civakî ne-, nimûneyan dide ber destê wan û dibêje bav û kalên we yên jîr bi van danheva xwe ya hizrî rêya we ronî kirine û hê jî dikin.

2.5. Gotinên Pêşiyên û Biwêj

Di vê beşê de bi tevahî 27 herf hatine dayîn û ji bo her herfekê çarînek wekî sernav/serlewhe hatiye nivîsîn. Ji wan herfan şa û cîm ne tê de di bin 25 herfan de 348 gotinên pêşiyên û biwêj hatine rêzkirin. Lê jimara gotinên pêşiyên yên di bin herfan de cuda ye. Gotina pêşiyên an jî biwêj bi kîjan herfê dest pê bike di bin wê herfê de hatiye nivîsîn. Herfa herî zêde gotinên pêşiyên hatine nivîsîn bi 48 gotinan ve “b/ب” ye û herfa herî kêrî gotin hatine nivîsîn jî bi 3 gotinan ve “yê/ی” ye. Jixwe di bin çarînen ji bo herfên şa û cîmê hatine nivîsîn de jî tu gotinên pêşiyên an jî biwêj nehatine qeydkirin. Her wiha ev herfên (z : ذ, ş : ص, d : ض, z : ظ, x : غ, v : ف) jî qet nehatine nivîsîn. Ligel ku hewl hatiye dayîn gotinên pêşiyên li gor rêza alfabetîk ya tîpên Erebi bîrî dayîn jî ev rêzik di hin cihan de nehatiye tetbîqkirin. Bo nimûne herfa “zeyn/ز”ê ketiye navbera “sîn/س” û “şînê/ش” her wiha her çendî divê sîn beriya şînê bê di berhemê de pêşiyê şîn hatiye, ji pey re zeyn û ji pey wê re sîn hatiye. Wekî din sê herfên sêxal û g (p : پ, ç : چ, j : ج, g : گ) li gor rêza alfabeyê nehatine nivîsîn û li herî dawiyê hatine bicihkirin.

Di beşa duduyan de 10 heb gotinên pêşiyên û biwêjên ku hema bibêje yek in an jî peyv û hevok cuda bin ji hêla meneyê ve nêzî hev in, hatine dubarekirin.

2.5.1. Li Gor Herfan Jimara Gotinên Pêşyan

Elîf: 11	Şîn: 6	Mîm: 16
Ba: 48	Zeyn: 5	Nûn: 17
Ta: 11	Sîn: 11	Ha: 20
Şa: -	Ŧa: 4	Waw: 5
Cîm: -	‘Eyn: 5	Ya: 3
Ha: 8	Fa: 4	Pe: 14
Xa: 8	Qaf: 11	Çe: 13
Dal: 43	Kef: 27	Je: 28
Ra: 12	Lam: 10	Ge: 8

2.6. Zimanê Berhemê

Berhem bi Kurmanciyê zelal hatiye nivîsîn, pir rehet tê fêmkirin. Nivîskar gava berhema xwe amade kiriye armanca wî şîret û pend in. Ev armanca wî him ji menzûmeyê û him jî ji gotinên pêşyan û biwêjên qeydkirî tê fêmkirin. Her çendî hin peyvên bêperde/mustehcen jî di nav de hebin gotinên pêşyan û biwêjên ku bi kêrî şîret û dersdayîne tên hatine neqilkirin. Ya rastî di vê mijarê de nivîskar bi tenê nîne, wekî wî Mela Se‘îdê Şemdînanî jî di çîrokên berhev kirine de cih daye hin metnên bêperde (Öpengin, 2021: 13, 70, 85.) û di pirtûka Mela Mehmûd Dêrşewî de jî gotinên bi heman rengî hene (Dêrşewî, 1989: 17, 30) Wekî din di jiyana rojane de di civat û cimaetan de ev cure peyv bêyî şermkirin tên gotin.

2.7. Ruxsara Berhemê

Berhem, du beş e û beşa pêşin menzûme ye û beşa duduyan jî ji gotinên pêşyan û biwêjan pêk tê.

Menzûme her çendî wekî malikan hatibe rêzkerin jî bi çarînan hatiye nivîsîn. Gava li mijara menzûmeyê, zimanê wê yê sade û sivik, hêmanên wê yên folklorîk tê nihêrîn diyar dibe ku Mela Niyazî ji ber naveroka folklorîk kêşa birgeyî tercîh kiriye. Lewra mijarên folklorîk bi piranî bi kêşa birgeyî tên nivîsîn (Atmaca, 2020: 56). Her risteyê wê ji 7 birgeyan pêk tê. Kêşa xwemalî ya 7 birgeyî hatiye bikaranîn û şemaya serwabendiya wê jî aaxa, bbxb û ccxc... ye. Yanê sê riste bi heman serwayê ne û risteya sêyem jî wan cuda ye.

Beşa duduyan jî ji gotinên pêşyan û biwêjan pêk tê û her wiha serlewhiya her herfekê bi çarînekê hatiye çêkirin. Jixwe wekî tê zanîn gotinên pêşyan hevokên bi serwa û secî ne. Piraniya gotinên pêşyan yên ve berhemê jî xwedî heman taybetiya ne. Lê hin gotin ya rastî ne gotinên pêşyan in, ew biwêj in. Ji ber ku ev meseleyê bi nîqaş e (Tîgrîs, 2001: 8, 10) û sînor û taybetiyên gotinên pêşyan û biwêjan li nav hev dikevin (Borak, 2005: 13) em ê li ser vê babetê nesekinin.

ENCAM

Berhema Mela Niyaziyê Boşatî ya bi navê *Menzûme we Gotinê Jîr û Kalan* ji du beşan pêk tê; di beşa pêşin de 72 çarîn cih digrin û di beşa duduyan de 348 gotinên pêşyan

û biwêj hatine qeydkirin. Li gorî daneyên berdest ev berhema ji nimûneyên pêşîn a berhevkarîya folklorîk e ku bi destê melayekî Kurd bi awayekî alfabetîk hatiye amadekirin. Nivîskar di berhema xwe de gotinên pêşiyên û biwêj li gorî rêza alfabeyê di bin 25 herfan de rêz kirine. Her çendî îro êdî bi giştî pirtûkên gotinên pêşiyên zêde bibin jî di dîroka edebiyata Kurdî de li gorî dema xwe ev ji wan berhemên pêşîn e ku bi destê melayekî bi alfabetîk hatiye amadekirin. Taybetiya wê ya herî muhim jî ew e ku ji bo her herfekê çarînek hatiye nivîsîn. Lêbelê hat dîtin ku ev berhema di nav lîteratura Kurdî de bi têra xwe nehatiye nasîn, li ser xebat nehatine kirin.

Ev berhem bi naveroka xwe, peyama û şîretên xwe mimkun e wekî manifestoyeke hişyarî û rêberiyê were nixandin. Mela Niyazî ji bo peyama xwe bigihîne girseya armanc, di serî de bi menzûmeya xwe qala bindestî û rewşa xerab ya Kurdan kiriye. Bêpariya Kurdan ya ji maf û azadiyên mirovî destnîşan kiriye. Di encamê de ji Kurdan hêvî dike ku doza heqên xwe yê rewa bikin. Piştî ku nêrîna xwe daye peyitandin di beşa duduyan de ji gotinên pêşiyên nimûne dane.

PÊVEK 1 TÎPGUHÊZÎ Û EDÎSYON-KRÎTÎK

1. Der heqê tîpguhêzî û edîsyon-krîtîkê de çend agahî

Di tîpguhêziyê de nusxeya muelif bingeş hat hildan. Ji bo edîsyon-krîtîkê cudahî, kêmahî û zêdehiyên herdu nusxeyan di jêrenotan de hatin nîşandan. Nusxeya muelif bi herfa Myê û nusxeya Zeynelabidîn Amedî jî bi herfa Ayê hat nîşandan. Heke nehatibe diyarkirin cudahiyan di jêrenotan de hatine dayîn yê nûsxeya Ayê ne.

Suşoro Bi Rişla Xo Va¹¹

Mela Niyaziyê Boşatî

Bismillahî rehmanî rehîm

1. Bi navê Rebbê jorî¹²
Me da hev çend mijûlî¹³
Ji jîr û pîrê Kurda
Wek Xanî û Cizîrî
2. Pêkarî û pezindan¹⁴
Ji bo Xuda û Yezdan
Her dem ji me bi gotin
Di sal û mah û rojan
3. Muşemmedê Medîne
Neslê ji ‘Urfa tîne
Şelatullah¹⁵ ‘eleyhî
Xatemun-Nebiyîn e
4. Mûsa Kelîmê Kerîm
Ji ser bîrê rakir hîm
Av daye mala Şu‘eyb

¹¹ Di rûpelê destpêkê ya nusxeya Myê de ev sernav û navê muelif heye. Di nusxeya Ayê de jî navê berhemê, nivîskar û duayeke wiha heye:

Menzûme we Gotinê Jîr û Kalan

Te’lîf

Mela Niyaziyê Boşatî

Xudayê Te’ala ‘emelê wî bigerîne meqbûl û se’y û xebata wî bigerîne meşkûr û gunahê wî bigerîne mexfûr.
Amîn.

¹² rojî

¹³ mujûlî

¹⁴ Di nusxeya Myê de di nav metin de “pezindan” hatiye nivîsîn, peyra li ser “pezindan”ê reqema yekê (1) hatiye nivîsîn û li kêleka rûpelê di bin reqema yekê (1) “pesindan” hatiye nivîsîn.

¹⁵ Şelatullahî

Ewî Nebîyê helîm

5. Şu' eyb ji Mûsa hez kir
Qîza xwe dayê lez kir
Deh şala wî kir şivan
Ewî miya bi bez kir
6. Eyyûbê kurma xwarî
Di 'Urfa da biwarî¹⁶
Çewa Xelîlur-Rehman
Li wî derket diyarî
7. Nebî Nûhê tofanî
Gemî kire seyranî
Li ser Cûdî peya kir
Bi qurban im mêvanî
8. Gemî bûka welatî
Li ser çavê me hatî
Gazî dikim welatan
Hemî werne xelatî
9. Van resûl û nebiya
Van 'alim û zekiya
Di welatê me Kurda
Hemî rabûne piya
10. Pêşikê me nebî ne,
Dunya 'alem dibîne
Bi tarîx ez dibêjim¹⁷
Turko¹⁸ hîllikê Çîn e
11. Ji zû va em cindî¹⁹ ne
Ne Çîn in ne Hindî ne
Ne çîplax²⁰ pûtperest in
Em dîndarê li cî ne
12. Şelawatan û selaman

¹⁶ bûwarî

¹⁷ Di nusxeya Myê de di nav metin de "bêjim" hatiye nivîsîn û bi wî awayî birgeyek kêma dibe û loma peyra li kêleka rûpelê "dibêjim" hatiye nivîsîn. Di nusxeya Ayê de jî "dibêjim" hatiye nivîsîn.

¹⁸ Turk û

¹⁹ cundî

²⁰ çîplax

Bi qasî erd û esman
Li ser wan û îxwana²¹
Ji ciwan û pîrê Kurdan

13. Evî rewneqa Yezdan
Bes e ji bo me Kurdan
Bi mal û milk û millet
Li vir em in xanedan
14. Mujûliyê me gotî
Wan cewherê nefrotî
Puştî van beytê²² derda
Bixune ger neşotî
15. Eger tiştekek dixwazî
Ji dukana Niyazî
Hinek were bi pêşde
Ji te ra bêjim bi gazî
16. Mêze meke ji wê der
Carek were tu vê der
Eger bikirek²³ qenc î
Bibîn kesk û şor û zer
17. Eger kiroxek²⁴ baş î
Wer mebîne bi şaşî²⁵
Eger bikî qellaşî
Tu celeş î ya tu şaş î
18. Hinek îbret û heyret,
Hinek hikmet û şîret
Me da ber hev nivîsî
Ji bo kesê bi xîret
19. Eger bi vî zimanî
Nebûya bê gumanî
Dê dest bi dest bigerya

²¹ îxwanan

²² pêtu

²³ Di nusxeya Myê de “bikirek” hatiye nivîsîn, lê peyra li serê hevokê aliyê rastê yê rûpelê peyva “mêrekî” cuda hatiye nivîsîn. Di nusxeya Ayê de jî ev peyv wekî “tu mêrek” hatiye nivîsîn.

²⁴ guroxek

²⁵ Di nusxeya Myê de “bibîne bibe şaşî” hatiye nivîsîn, paşê li kêlekê wiha hatiye nivîsîn “wer mebîne bi şaşî” û di nusxeya Ayê de jî bi heman awayî hatiye nivîsiye.

Di vî axir zemanî

20. Çewa kî bê xudan e
Bê qîmet û xizan e
Cewahirê di dest wî
Di sûkê da erzan e
21. Ewan bapîr û jîra
Wan hafad û wezîra
‘Eql û şîret rijandin
Ji bo me reng esîra
22. Hinga me dî belav bûn
Her şuxul jî di nav bûn
Zingîn ji guhê me hat
Em ji xewê hişyar bûn
23. Xiyalek hat dilê me
Eger bêtin milê me
Yeka yek tev bi hev dim
Ger hez bikit Xudê me
24. Ji elîfê bi rêz kim
Heta yayê bi xêz kim
Hemî wiha bi tertîb
Ji bo me zaf dirêj kim
25. Ji herfa yek mubarek
Ger bêtin şed û carek
Bi kêf²⁶ û hem bi govend
Neqîş kim tev bi carek
26. Lê rê dûr û dirêj e
Bes ku Yezdan bibêje
Ger ez hemî bi hev dim
Malê dinê dihêje
27. Gelî qencan û paka
Gelî dost û biraka
Bêjin xort û lewenda
Bira jinên şibaka

²⁶ keyf

28. Çima dunya dirêj e
Belkî Yezdan bibêje
Her kes li ser koka xwe
Bira derdê xo birêje
29. Bi rutbe em delal in
Rind û ‘aqil kemal in
Çêkin şîret di bîr in
Lewra em kerr û lal in
30. Di raçyoyê²⁷ de wêla
Mijûl²⁸ dibin bi kêla
Bi Kurdî b' serbilindî
Ji bo me van nehêla
31. Ji bo van serbilinda
Ji bo van pak û rinda
Nîne xundin bi Kurdî
Di bajar û di gunda
32. Çewa kesê nexundî
Wekî rezê bêbend î
Ker û xinzîr²⁹ di nav da
Dikin kêfa³⁰ govendî
33. Ji vê millet nezan e,
Bê zar e³¹ bê ziman e
Çaxa diçin dîwana
Mirin j' me ra erzan e
34. Di herba em li pêş in
Qirînê em dikêşin
Neyar piştê didin me
Îro em dil bi êş in
35. Di wê herba ‘umûmî
Kû ketnê Kurd û (Ro)mî³²

²⁷ radyoyê

²⁸ mujûl

²⁹ xenzîr

³⁰ keyfa

³¹ Bê zar û

³² Di nusxeya Myê de bi şaşî peyva “romî” wekî “mî” hatiye nivîsiye, lê di nusxeya Ayê de wekî “romî” hatiye nivîsiye.

- Nîşanê beqlê Kurda
Li çola wek gur û mî
36. Bav û kalê me Kurda
Ji bajar û ji gunda
Hemî li koza pêşî
Di herba bûne wunda
37. Bes e wuha kû mêr in
Dîsa me çep dinêrin
Bira bidin heqê me
Bes ew kêr em penêr in
38. Heyfa van genc û xorta
Heyfa van keç û dohta
Perîşan û feqîrhal
Mezin dibin di korta
39. Jana li me giran e
Lê êşa me xuyan e
Wekî gura dizûrin
Ne me dû ne derman e
40. Em di çola xela' in
Bi derd û hem bela' in
Ew dixun paşta³³ borek
Em ji birçîna dika'in
41. Ji tîna lêv benîşt in
Birçiyê zik guviştin
Li ser çoka dikin kar
Li ber tavê gihîştin
42. Di havînê kû germ e
Disekne roj li ser me
Ava şar û bawêşîn
Ji bo me 'eyb û şerm e
43. Zivistanê ji derve
Diseknin wek nemerva
Di qeşra ew dikin kêf
Ji germa têne derva

³³ pasta

44. J' jarî dikevne çiya,³⁴
Pêxwas em diçne riya
Ew bi potîn û şimik
Meş dikin ser xaliya
45. Di vê dunya gul û geş
Şor û zer û keskê xweş
Ew bilbil³⁵ in di nav da
Tenê em mane bextreş
46. Gundê di wan Istanbul
Welatê me tev petrol
Ew suwarê teqsiya³⁶
Hêj em xuyê kerê qol
47. Bîr û çemê benzînê
Dertê ji nêv kulînê
Çira ronik nadin me
Werin mekin vê şînê
48. Wekî ku zift û qîrê
Ji vir dibin Izmîrê
Yeksim li vir dihafîn
Bibîn halê ' eşîrê
49. Pez û dewara min xoy
Dixun dewê wekî mey
Rûn û qeymaxê dixun,
Ew di' ewtîn me wekî şey
50. Em cenanê tutûnê
Dikêşin ya qelûnê
Dişînin Anaşolê³⁷
Em rûdinin li qûnê
51. Sêv û xoxê me jara
Ji me dixun bi bara
Sîr û pîvaz dixun em

³⁴ çiya³⁵ bulbul³⁶ teqsiya³⁷ Anaşolê

Jê tê bîna mirara

52. Bi'îv û gûz me danî
Bi tarîxê zemanî
Kakil dixun didin me
Qalik bi destgiranî
53. Rez û bostan me war e
Me tê girtî qerar e
Ew dîkin kêf³⁸ û seyran
Em melûl û bêçare
54. Dar û devî me xwey kir
Gelek wana me hey kir
Devbir wan danî navê me
Wek her çaxo xo kir³⁹
55. Em gelek êş di bîr in
Gerek em tev biqîrin
Dunya li me guhdar e
Em zengînê feqîr in
56. Felek digrî ji bo me
Zeman ji bo me şûm e
Mal û halek me nîne
Canek maye ji bo me
57. Heta fikir bela be
Civana me çênabe
Nezan kurê neyar in
Zana bûne kebabe
58. Hês û 'em û hewar kin
Xwuşk û bira şiyar kin
Bi rastî dest bidin hev
Da hûn heqê xwe kar kin
59. Werin qafê xo⁴⁰ saz kin
Dost û neyara nas kin

³⁸ keyf

³⁹ Di herdu nusxeyan de jî wiha birgeyek kême.

⁴⁰ xwe

Bi yek devkî mijûl⁴¹ bin
Xo⁴² ji Turka xelaş kin

60. Ya Reb me jî aşger kî
Bi dîndarî serwer kî
Bi naz û serbilind bin
Di vê dinê qeder⁴³ kî
61. Ya Reb bi qedr û qîmet
Ya Reb bi naz û nî⁴⁴ met
Qefl û⁴⁴ muftê li ba te
Ger me bikî hukûmet
62. Ya Reb li ba xo⁴⁵ bes ke
Serê me bes meqes⁴⁶ ke
Me jî bi yek serî ke
Bes me jar û nekes ke
63. Ya Reb li te bi naz in
Em bê per û perwaz in
Hukmê me bide dest me
Em her ji te dixwazin
64. Lolo kuro bi yazî
Bi bîr fixan û gazî
Kul û derdê te naçin
Heta di erdê razî
65. Bes e evqas⁴⁷ beyan kim
Ger şed evqas⁴⁸ ‘eyan kim
Nikarim tev bibêjim⁴⁹
Ger xwe nuha ji can kim

⁴¹ mujûl

⁴² xwe

⁴³ qedir

⁴⁴ Quful

⁴⁵ xwe

⁴⁶ meqes

⁴⁷ evqas

⁴⁸ evqas

⁴⁹ Di nusxeya Myê de li vê derê bi şaşî îfadeya “Ger şed evqas” hatiye nivîsiye, paşê li ser hatiye xêzkirin û wekî jor hatiye nivîsîn.

66. Bes e evqas⁵⁰ dirêj kim
Bes e we ker⁵¹ û gêj kim
Dunya li me zindan e
Nikarim nig dirêj kim
67. Xuzîka⁵² merd û şêra
Me dest bida bi kêra
Hêj me dilan⁵³ dibû geş
Kû nexebtin j' xelqê ra
68. Serê kulan û derda
Kula me hat ji der da
Bira bira dikujin,
Bi perê van nemerda
69. Xuzî⁵⁴ bata buharek
Me hev bidya bi carek
Em rabûna diyara
‘Îda me d'bu mubarek
70. Di vê meha nîsanê
Em derdkevin eywanê
Îcar mirna kerê boz
Rast e mufta⁵⁵ dikanê
71. Bes e hinde dibêjim
Nikarim ez nebêjim
Ji kerba van neyara
Xo d' xanî da davêjim
72. Elîf bejna zirav e
Ji bo me dê û bav e
Sergovendê dikêşe
Keç û xortê di nav e
- Evê **elîfa** hanê
Vekirdarê dikanê

⁵⁰ evqas

⁵¹ kerr

⁵² Xwezîka

⁵³ dilan

⁵⁴ Xwezî

⁵⁵ mifta

Temamê herfa li dû
Ji bo me ket meydanê⁵⁶

1. Îcar mirina kerê boz rast e.
2. Ev dan wê gelek av hilîne.
3. Ecelê bizinê tê nanê şivan dixo.⁵⁷
4. Ecelê kursorî tê baskê⁵⁸ wê tê.
5. Agir bi serê min ketiye firîkê xo⁵⁹ li ber dikizirîne.
6. Êşa li hevala tîra li kendala.
7. Ava zû rê berjor dere.
8. Aş çûye pê çeçeqokê ketiye.
9. Ez li deşka⁶⁰ wî digirim ew li ser çerma min digerre.⁶¹
10. Av di şeqoqa wî geryaye.
11. Ew çî ye tû diçînî, go kû şîn bû dê bibînî.⁶²

Ba, barana nîsanê
Dibare ser ziyânê
Ji bo Kurda xebat kir
Zarno werin dîlanê

1. Birîndar bi birîna xo⁶³ dizane.
2. Bira rê be bira dûr be.
3. Bira bihûr be bira kûr be.⁶⁴
4. Bazara malê û bajêr li hev dernakeve.
5. Bi cêrê hevala meçe avê.
6. Berf bariye kûpê bicemide.
7. Bûkê di go xewê noka me bi nukul e.
8. Berûya zarê bizinê ye.
9. Bi gur ra lê dixwe bi xwedî ra şîn dike.
10. Bi kulmê meçe dirêşê.
11. Bi xêra seriya dixo⁶⁵ pariya.
12. Benoştê⁶⁶ dîna ji rişîlê ye.

⁵⁶ Di nusxeya Ayê de li pey vê çarînê ev sernava heye: [Gotinê Pêşyan] lê ev sernav di nusxeya Myê de tune.

⁵⁷ dixwe

⁵⁸ başkê

⁵⁹ xwe

⁶⁰ çîşqa

⁶¹ digere

⁶² Di nusxeya Myê de di rûpelê 12an de ev gotina 11an tenê heye û rûpelê 13an jî vala hatiye hiştin. Herfa beyê di rûpelê 14an de dest pê kiriye.

⁶³ xwe

⁶⁴ Di nusxeya Ayê de gotina pêşyan ya çar û pêncan cih guhertine û li dewsa hevdu hatine nivîsîn.

⁶⁵ dixwe

⁶⁶ Beniştê

13. Bizin ketiye heyra kêrê qeşab jî ketiye heyra bez.
14. Bîna diya tê ji xatiya.⁶⁷
15. Bi kîrê⁶⁸ xelqê mîz meke.
16. Bûk bi dilê zavê ye çi kul li dilê xelqê ye.
17. Bira neyê qiyamet kû hat bi xêr û selamet.
18. Bexê sêwî nabe beran.
19. Bexê çê li ber kozê kifş e.
20. Bar xweş bar e palan xwar e.
21. Bes gemê bikoje.
22. Bexçeyê⁶⁹ sinc ji her kesî ra ye.
23. Beza pisîkê heta derê kadînê ye.
24. Bira murov jina mêra be li ber pêwr û stêra be.
25. Bi kerê nikare baz dide kurtan.
26. Bixwekîra derman tune.
27. Bide tîza nede tîza wê bide heqê dîza.
28. Buhar xwariye wûlaqa⁷⁰ dunya xwariye melaqa.
29. Bela zalima dikeve li mu'mina.
30. Bi qûnê ketiye dîzika jajerûnê.
31. Bizin bi pê xo⁷¹ mî bi pê xo⁷² tê leqandin.⁷³
32. Bizin bi dizî tê nêrî lêbelê eşkera dizê.⁷⁴
33. Beroş li kû bikele ew firaqa xo⁷⁵ dide ber.⁷⁶
34. Beredayî xwe li ber baranê şil dike.
35. Bi xelqê bişêwire bi aqilê xwe bike.
36. Bira avis be kengê dizê bira bizê.
37. Bes gemê bikoje.
38. Bira guharkî⁷⁷ be di guhê min da be.
39. Bizin kû bizin e cihê xo⁷⁸ çêdike hêj meşel tê.
40. Bi serê komê de riye.⁷⁹
41. Bi serê komê de riye.⁸⁰
42. Biratî xweş e wuha⁸¹ bi rastî.
43. Belût naçe qûnê.

⁶⁷ xaltiya

⁶⁸ Îkirê

⁶⁹ Bexçê

⁷⁰ welaqa

⁷¹ xwe

⁷² xwe

⁷³ daleqandin

⁷⁴ Di nusxeya Ayê de gotinên 32 û 33yan li dewsa hevdu hatine nivîsîn.

⁷⁵ xwe

⁷⁶ ber e

⁷⁷ guhar

⁷⁸ xwe

⁷⁹ rîtiye

⁸⁰ Muelif ev gotin du caran li pey hevdu nivîsiye.

⁸¹ wuha

44. Biçîrîn caw cawê te ye.
45. Bexê nêr ji kêrê ra ye.
46. Bes e zîrte zîrta te ye.
47. Bira bira ye bazar başqe ye.
48. Bi gulkî bihar nayê.

Ta, tumanê xwe hil kir
Çend mişala rişil kir
Go şerma me ji Kurda
Ewî çavê xo⁸² şil kir

1. Tû çi biçînî dê wê hilînî.
2. Tendûr bi tîr û fisa germ nabe.
3. Tû li çi bigerî dê tê bigerî.
4. Tû bi mal î bi ap û xal î.
5. Tiştê kû çû mede dû.
6. Tû dewê min bikule ez dewê mala mîra.
7. Tûka bikeve xwarê nayê hildan.
8. Tû dûr î nûr î.
9. Tû çi têkî kewarê dê wê derxî.
10. Te min li ber aşî diye ez ne aşvan im.
11. Tû çûwî şerkî şer bi çavekî tû jî bi çavekî.⁸³

Şa, şîrê ma buharê⁸⁴
Me hûr kir ber şavarê
Ji bo Kurda derman e
Tanşiyon pê tê xwarê

Cîm, canika gulgul e⁸⁵
Bi namûsê wek gul e
Ne wek xanima Turk e
Hê qîz e şebî l' mil e

Ha, hürmetek delal e
Li ser Kurda dinale
Go ez barê xo deynim
Dergûşa min li mal e

⁸² xwe

⁸³ Ev gotin di nusxeya Ayê de tune ye.

⁸⁴ Ji bo herfa “şê”yê gotinên pêşiyar û biwêj nehatine nivîsîn.

⁸⁵ Ji bo herfa “cîm”ê gotinên pêşiyar û biwêj nehatine nivîsîn.

1. Heta ez jêr bûm ez pîr bûm.
2. Hêşabê malê û bazarê li hev dernakeve.
3. Heta paşî hat pêşî çû Beşdayê.
4. Hec bi qewatiya qebûl nabe.
5. Heta mirinê çav li kirinê.
6. Heta di xo da nebîne bawer nake.
7. Heta tu hatî haşil çû Mûşilê.
8. Hewce li çapê digere ya çap li hewce digere.

Xa, xanima şermkirî

Bi çav Kurda ket girî

Weqta min hâlê we dî

Xuzîka⁸⁶ bûma mirî

1. Xudî şebrê mulûkê Mişrê.
2. Xweş dibe şûna xencerê xweş nabe şûna xeberê.
3. Xêr bike bi avê da berde.
4. Xorto tû xurtiya dikî, qelso tû de' wa çi dikî.
5. Xebera xweş ji qulê dikişîne marê reş.
6. Xerab dibe mala zêra, xerab nabe mala mêra.
7. Xeşa xwar ji gayê pîr e.
8. Xeşû ne dîn e ne îman e, bûk ne zar e ne ziman e.

Dal, daleke⁸⁷ cûwana

Kêf⁸⁸ û zewq daye⁸⁹ zana

Lew xîretê dikêşin

Agir d' mala nezana

1. Deşt e zozan e kula miyê şivan e.
2. Di dehlê da⁹⁰ şêr jî hene rovî jî.
3. Derba hêvişandî li xuya ye.
4. Dîwaro ji te ra dibêjim bûkê tû fam ke.
5. Dara kû sitarê li koka xo⁹¹ neke hişk bibe çêtir e.
6. Dewê ceribandî⁹² çêtir e mastê neceribandî.⁹³
7. Dengê defê ji dûrê ve xweş e.
8. Dilê wî di goştê kerê hebû digo guhê wê wek guhê kergo ye.

⁸⁶ xwezîka

⁸⁷ dala

⁸⁸ keyf

⁸⁹ daya

⁹⁰ de

⁹¹ xwe

⁹² cerbandî

⁹³ necerbandî

9. Dilê şivan bixoze⁹⁴ gulmastê ji nêrî çêdike.
10. Derdê hecheckê ji xuyê heşê bipirsin.
11. Dorka gulî ye yeka şêlanî.
12. Destê rat⁹⁵ li ser dilê rehet e.
13. Dew xwestin û kodik li pişt⁹⁶ qûnê çî tevîhev e.
14. Derbekê⁹⁷ li nal dixê yekê⁹⁸ li bizmar.
15. Dermanê xwestinê dayîn e.
16. Destê neyê gezkirin tê ramûsan.
17. Dorka aşî de dûrî destar e.
18. Destê xo⁹⁹ meke qula bira mar pêvenede.
19. Deve hatiye pol pûl tune.
20. Daweta duduya agir ketiye hemûya.
21. Diranê feqîra di pelûrê da dişkê.
22. Darê ji serê xo ra xerîandî.
23. Derdê wî xwarina tirî ye, ne kuştina rezvan e.
24. Devê wî negihîşte tirî digo tîrş e.¹⁰⁰
25. Di kû da zirav e bira di wê da¹⁰¹ biqete.
26. Dîzê go binê min zêrîn e heskê go ez ji kû têm.
27. Derê xwe ‘aşê bike xelqê¹⁰² meke diz.
28. Daşa ber wermê ye.
29. Diyarê bilind ji hevalê xerab çêtir e.
30. Di pêş da rûniştîye, birûya digre.
31. Durvan qîmeta dur dizane.
32. Dizê kadîna dertê havîna.
33. Dûv lê rep kiriye.
34. Diz û xwediyê malê bi hev hisiyane.
35. Deve û gêle.
36. Donê min di serê min dide.
37. Didoşe bêjingê seradê dide bin.
38. Diya diza du tîra dike, yek ji kêfa yek tîrsa.¹⁰³
39. Dûvê mişk di malê da bi ar nave ji quretiya nakeve.
40. Dunya mulk e, mêr divê kû hil ke.
41. Dê bibîne dohtê bîne.¹⁰⁴
42. Daweta gur û rovî ye.¹⁰⁵

⁹⁴ bixwaze

⁹⁵ rehet

⁹⁶ puşt

⁹⁷ derbekê

⁹⁸ yek

⁹⁹ xwe

¹⁰⁰ Devê rovî negihîşte tirî digo tirî tîrş e.

¹⁰¹ de

¹⁰² cîrana

¹⁰³ Diya diza du tîra dike, yek ji kêfa yek ji tîrsa ye.

¹⁰⁴ Di nusxeya Myê de bê jimar e.

¹⁰⁵ Di nusxeya Myê de li rexê rûpelê bi jimara 41ê hatiye nivîsin.

43. Dizê bostana dertê zivistana.¹⁰⁶

Ra, riya xo naskirî
Ber bi me hat û girî
Qey nifirek li we hat
Hûn tenê mane mirî

1. Rovîkî geryayî ji şêrekî (se)kinî¹⁰⁷ çêtir e.
2. Rê ji dila diçe dila.
3. Reşo bikşîne, beşo jî dikşîne.
4. Roja xerab ji yarê diya xwe ra divê bavo.
5. Rê ji dila teng e.¹⁰⁸
6. Rojiya remedanê nagre, şeşeka digre.
7. Roviye lapek bi çar linga dikevê.¹⁰⁹
8. Roja xerab çêdibe, merovê¹¹⁰ xerab çênabe.
9. Rasto bi xudî ra, xwaro bi erdî¹¹¹ ra.
10. Rûyê reş ne hewcê teniyê ye.
11. Rovî nedîçû¹¹² qulê hej¹¹³ bi dûvê xo va¹¹⁴ girêda.
12. Rû bi rû xwezî bi dû.

Şîn, şerefa milletî
Hem dermanê ‘illetî
Qêrîn dike li çola
Em kirne bin minnetî

1. Şam dûr e, qey mişar jî dûr e.
2. Şêr ku şêr e, çî jin e çî mêr e.
3. Şîrê kerê ji daşika kerê ra ye.
4. Şam şêrîn e weşen ji Şamê şêrîntir e.
5. Şoşê bê mêr î, bi dergûş î.¹¹⁵
6. Şîr ji ‘eyar şîr diçe potik dike qûna kerê.¹¹⁶

¹⁰⁶ Di nusxeya Myê de li rexê rûpelê bê jimar hatiye nivîsîn.

¹⁰⁷ sekinî

¹⁰⁸ Rê ji dila teng e, cî ji dila teng e.

¹⁰⁹ Roviye lapek bi çar linga dikevê dafik.

¹¹⁰ murovê

¹¹¹ erdî

¹¹² nedçû

¹¹³ hejîk

¹¹⁴ ve

¹¹⁵ Di nusxeya Myê de ev gotin bê jimar e.

¹¹⁶ Di nusxeya Myê de ev gotin bê jimar e.

Zeyn, zirara wê tûne
B' lez tê ew diçin hine
Çar mişalê wê hene
Pursî Kurdê me l' kû ne

1. Zimano leqeşeq seriyo teqereq.
2. Zêzê çîrek kir zêz xeyîdî.
3. Zînê xo¹¹⁷ li bizinê meke.
4. Ziyafeta quling û rovî ye.
5. Zimano birî, seriyo seqirî.¹¹⁸

Sîn, suwarê li hespê
Ji me ra ketye kespê
Hespê serî hilanî
Ne poşman e ji cerdê

1. Suçoro bi rişîla xo va.
2. Sirke çiqas çar be kûpê xo¹¹⁹ diteqîne.
3. Serê kû neêşe girê mede.
4. Serê du berana di dîzek¹²⁰ da nakele.
5. Serê kû neyê kirîn tê birîn.
6. Serê kû ji dê derket naçe dê.
7. Serê kêrê zîkê zebeşê.
8. Serî qûç e, binî pûç e.
9. Şavar bi kevir e.
10. Sal çûne wê meh jî herin.
11. Sal bi sal xwezî bi par.¹²¹

Ŧa, çeyrikê tûtika
Zorê daye çûçika
Xuyê malê pê hesî
Çû nav Kurda b' çarika

1. Ŧeyrê goştur nûkilê wî kêr e.
2. Ŧeştê min hincanê te, hincanê min çeştê te.
3. Ŧaşe te li ser rê baranê şûşt.
4. Ŧovê belgê şîn nabe.

¹¹⁷ xwe

¹¹⁸ Di nusxeya Myê de ev gotin bê jimar e û di nusxeya Ayê de li pey vê di rêza 6an de ev gotin heye: “Zaza pur dixun pîvaza, zaza pir hez dikin ji pîvaza.”

¹¹⁹ xwe

¹²⁰ beroşek

¹²¹ Di nusxeya Myê de bê jimar e.

‘Eyn, ‘eynika ber rûya
Wê hevala ھoriya
Ew jî j' me ra dilxwaz e
Bi penca hat bêriya

1. ‘Ara bê‘ ara benûştê dara.¹²²
2. ‘Eyba rinda li eniyê ye.
3. ‘Elî ٿ irek bi dor di hev dinin.
4. ‘Eynî ٿas ‘eynî ھemam.
5. ‘Eyşik e bi xo¹²³ şik e.

Fa, fenera kunuka
Ronî daye feleka
Em bi ھalê xwe mujûl
B' me ra dike ھeneka

1. Felek te zik li min kiriye kelek.
2. Fiş dike xo¹²⁴ dide halî¹²⁵ bayê.
3. Feyda gavana gayîna kera ye.
4. Furşet xenîmet e.

Qaf, qulungê bi qîrqîr
Di ser me da bi zincîr
Qêrîn dikir li Kurda
Hûn tev(ek)¹²⁶ mane esîr

1. Qelî ji serê qijikê çênabe.
2. Qenckiro bi xo ra kiro, xerabkîro bi xo ra kiro.¹²⁷
3. Qîreqîra derwêşa ji bo çenga şavarê ye.
4. Qaz bi qaza ra baz bi baza ra.
5. Qûna ٿira rûnanê li ser bera.
6. Qîz şiva li darê, her kes darê xo¹²⁸ davê.
7. Qencî bike bi avê da¹²⁹ berde.

¹²² ‘Ara bê‘ ara benûştê li dara.

¹²³ xwe

¹²⁴ xwe

¹²⁵ alî

¹²⁶ Di nusxeya Myê de “tev” hatiye nivîsîn.

¹²⁷ Qenckiro bi xwe kiro, xerabkîro bi xwe kiro.

¹²⁸ xwe

¹²⁹ de

8. Qûna wê qûna çivîkê ye hêka beţê dike.¹³⁰
9. Qûn bi qûnkaşê ji ber kîr xelaş nabe.
10. Qemçî lê rep kiriye.
11. Qûna wî şil e loma diqilqile.

Kef, karwanê xo¹³¹ çêkir

Ji Kurda ra verê kir

Go bes dilê we dêşe

Me hat riya we çêkir

1. Kurmê dar ne ji dar be zewala dar tunîne.
2. Ker bi kû ve cerinî qemçik lê xuya ye.
3. Kurmê şîrî heta pîrî.
4. Kerê barê te ne lê be ço meke.
5. Ker e, ne kurî ye.
6. Kevirê havînê bavê kadinê.
7. Kerê pîr e rê bi tîretîr e.
8. Kevirê mezin ' elametê nelêxistinê ye.
9. Kes tilîka xo¹³² nake çavê xo.¹³³
10. Kera li ba hev girê medin, ji hev hînî tîra dibin.¹³⁴
11. Kîrê kerê û qûna çivîkê.
12. Kirasê dexesa¹³⁵ kin e.
13. Kevirê giran di cihê xo da xweş e.
14. Kevirê min li cihê rast qelibiyê.
15. Kevir ji kana nabirin.
16. Kî bûk be ew berbûrî ye.
17. Karkirê xo¹³⁶ şîrînê xelqê.
18. Kî xeberde ewê golikê bive avê.¹³⁷
19. Kevir bi bêra diza mexe.
20. Kî hevalê qijikê be wê nûkulê¹³⁸ wî di gû da be.¹³⁹
21. Karê wî tune nanê xo¹⁴⁰ genimî dike.¹⁴¹

¹³⁰ Qûna wê qûna çivîkê ye lêbelê hêka beţê dike.

¹³¹ xwe

¹³² xwe

¹³³ xwe

¹³⁴ Kera li ba hev girê medin, ji hev hîn dibin tîra.

¹³⁵ dexsa

¹³⁶ xwe

¹³⁷ berde

¹³⁸ nukulê

¹³⁹ Di nusxeya Ayê de jimara vê gotinê 22 ye.

¹⁴⁰ xwe

¹⁴¹ Di nusxeya Ayê de jimara vê gotinê 23 ye.

22. Kî bibêje kîrê min xiyar e radike dixo.¹⁴²
23. Kaniya te av jê vexwar pîsîfî girtiye.¹⁴³
24. Keroşk ji dehlê bixeyde wê dehl çi minnetê jê helîne.¹⁴⁴
25. Kew li darê min ketiye.¹⁴⁵
26. Kes nabêje dewê min tîrş e.¹⁴⁶
27. Kumê min ji ratê qetyaye.¹⁴⁷

Lam, li rê hat û girî
Çima Kurd nabin serî
Destek kêr û yek meqes¹⁴⁸
Porê serî jêkirî

1. Li hêviya yarê bê dost mam.
2. Loqa mezin gewrîqelêş e.
3. Li heyfa bavê geriya¹⁴⁹ qûna dê li ser danî.
4. Lêv ji dirana pêştir e.
5. Li nal dixe bizmar dihingive.
6. Li kerê suwar e li kerê digere.
7. Li kerê mirî digere nala jê bike.
8. Li piçûka¹⁵⁰ quşûr li mezina ‘efû.
9. Li melle bang dayîne.
10. Li bin zikê xo¹⁵¹ dixe.¹⁵²

Mîm, hat mûma xo danî
Bi şev derket ser xanî
Gazî dikir dilxwaza
Ka we bûka xo¹⁵³ hanî

¹⁴² Di nusxeya Ayê de jimara vê gotinê 25 e û “dixo” wek “dixwe” hatiye nivîsîn.

¹⁴³ Di nusxeya Ayê de jimara vê gotinê 26 e.

¹⁴⁴ Ev gotin di nusxeya Myê de li kêleka rûpelê 30y1 bi jimara 24an hatiye nivîsîn û di nusxeya Ayê de bi jimara 20an hatiye nivîsîn. Lêbelê li gor rêzê di rûpelê 31ê de jî bi heman jimarê (24) ev gotina heye: Kes nabêje dewê min tîrş e.

¹⁴⁵ Di nusxeya Ayê de jimara vê gotinê 21 e.

¹⁴⁶ Li jêrenota gotina bi jimara 24an binêrin.

¹⁴⁷ Di nusxeya Myê de ev gotin bê jimar e û di nusxeya Ayê de jimara vê gotinê berevajî hemûyan li dawiyê hatiye danîn.

¹⁴⁸ meqes

¹⁴⁹ gerya

¹⁵⁰ biçûka

¹⁵¹ xwe

¹⁵² dixwe

¹⁵³ xwe

1. Mala bêserî xerabe ye.¹⁵⁴
2. Mala me xebera me.
3. Marê mirî pê lê meke.
4. Mêr dimre nav dimîne, ga dimre çerm dimîne.
5. Pisîk¹⁵⁵ û mişk bûne xwuşk.
6. Me^c na țireka ardê cehî ne.
7. Mar çiqas xwar bigere wê rast here qulê.
8. Mirîşk ku mirîşk e avê dixwe ber roj dinêre.
9. Merov¹⁵⁶ ji hespê hevala zû peya dibe.
10. Mirin mirin e, xêr e, çi xirrê min e.¹⁵⁷
11. Mirî dimre hêj qûnzêrîn dibe.
12. Mala mirtîba bi seknê xerab dibe.
13. Mirtîb di zurnê da ji hev fam dikin.
14. Merov¹⁵⁸ girrê xo¹⁵⁹ bi destê xo¹⁶⁰ nexurîne xur naşkê.
15. Maşî ji serî da genî dibe.
16. Mirina bi şayî de^c wet e.¹⁶¹

Nûn, nûşika ber çiya
Ji bo me rabû piya
Go mizgîna min li we
Dengek xweş tê j' zaroya

1. Neyarê bava nabin dostê lawa.
2. Nîskeki di nav¹⁶² gunê xo da diye.
3. Nigê pêxwasa li ber derê koşka ra ye.
4. Ne sîr e ne pîvaz e qeda bê li dermanê germ.
5. Navê gur bi gazî derketiye.
6. Ne golik heye bimije ne xeşû heye bikuje.
7. Ne şeytan bibînim ne qul huwella bixunim.¹⁶³
8. Ne şîş bişewițe ne kebab.
9. Ne bûk e ne tûtûk e.
10. Ne di dînanin ne qûna xwe bidin dîna.
11. Nivîşt kir ji qîzê ra gû hat bi mîzê ra.
12. Ne aş e ne qeraş e.

¹⁵⁴ xera biye

¹⁵⁵ Di nusxeya Myê de ev gotin ewil bi “mar” hatiye nivîsîn û paşê li ser wê hatiye xêzkirin û “pisîk” hatiye nivîsîn. Lê bi şeklê dawîn pergala alfabetik xerab bûye û gotinê bi “p”yê dest pê kiriye.

¹⁵⁶ Murov

¹⁵⁷ Mirin mirin e, xêr e xêr, çi xirrê min e.

¹⁵⁸ Murov

¹⁵⁹ xwe

¹⁶⁰ xwe

¹⁶¹ Mirina tevlî êlê de^c wet e.

¹⁶² nava

¹⁶³ Ne şeytan bibînim ne le^c netê lê werînim.

13. Ne dû ye ne derman e, nêçîrvan e.
14. Ne xar e ne kap e, pêşik e.
15. Nanê xo¹⁶⁴ genimî dike.
16. Nanê xo¹⁶⁵ bide nanpêja bira nankî zêde here.
17. Nanê ‘Îsa dixwe li ber derê Mûsa di‘ewte.

Ha, hat ji bo me danî
Çend mişalê Kurdanî
Herba Iraqê zor e
Em derkevin ser xanî

1. Her giyakî li ser koka xo¹⁶⁶ şîn dibe.
2. Hewar daket çaroxa xo¹⁶⁷ dike avê.
3. Hesp û hêstir li hev xistin di nav de kerê kuştin.
4. Hedyayê¹⁶⁸ koçera penêr e.
5. Hêj nekiriye ber kanî şeqîn jê anî.
6. Hêj negihaye avê xo¹⁶⁹ hil dide.
7. Her dîkekî li ser sergoya xo¹⁷⁰ mîr e.
8. Hinek li mirinê hinek li tê ve kirinê.¹⁷¹
9. Her Firewnekî Mûsakî wî heye.
10. Her keskî kîrê qûna xo¹⁷² nas dike.
11. Hem ziyaret e hem ticaret e.
12. Hesp ji hozê xo¹⁷³ dişîre.
13. Hesp refesa hespê hiltîne.¹⁷⁴
14. Her kes tîr dike lê tîra me bi deng e.
15. Her şebrekî xêrekî pê ra ye.¹⁷⁵
16. Herdû piyê xo¹⁷⁶ meke ferkê şolê.¹⁷⁷
17. Hespê piyê xwe nal kir kosî jî go pepim.¹⁷⁸

¹⁶⁴ xwe

¹⁶⁵ xwe

¹⁶⁶ xwe

¹⁶⁷ xwe

¹⁶⁸ Hedyeyê

¹⁶⁹ xwe

¹⁷⁰ xwe

¹⁷¹ li kirine

¹⁷² xwe

¹⁷³ xwe

¹⁷⁴ Di nusxeya Ayê de jimara vê gotinê 15 ye.

¹⁷⁵ Di nusxeya Ayê de jimara vê gotinê 17 ye.

¹⁷⁶ xwe

¹⁷⁷ Di nusxeya Ayê de jimara vê gotinê 18 ye.

¹⁷⁸ Di nusxeya Ayê de jimara vê gotinê 19 ye.

18. Hîjîrê¹⁷⁹ xo¹⁸⁰ dixo¹⁸¹ virê xo¹⁸² dike.
19. Hem qût e hem pût e hem çeka mêtê rût e.
20. Hela hela kosî newala, xwe kir hevalê xezala.¹⁸³

Waw, werîsê xo¹⁸⁴ çêkir

Pênc bendika wê lêkir

Hilda da ser kerê xo¹⁸⁵

Ji bo Kurda verê kir

1. Wekî kû saq e gore liyaq e.
2. Wê jî kimê min nas kiriye.
3. Wekî kû xaliq e mexlûq layiq e.
4. Werîsê xo¹⁸⁶ hilçinandiye.
5. Weqta te go kew e, min zanî nûkulî wî şor e.¹⁸⁷

Ya, yetîmê xo¹⁸⁸ rakir

Serê wan şûşt û şa kir

Hîne li destê wan da

Me bûka xo¹⁸⁹ suwar kir

1. Yek hêja ye hezarî, hezar ne hêja ye yekê.
2. Ya meke meleriz ya bike meleriz.¹⁹⁰
3. Ya kevir li cêr ket ya cêr li kevir.

Pe, Perîxana Remî

Şîn kiriye wî çemî

Ji bo Kurda xebat kir

Zaf bi êş û elemî

1. Piyê dîk di tawê da diye.

¹⁷⁹ Hîjîrê

¹⁸⁰ xwe

¹⁸¹ dixwe

¹⁸² xwe

¹⁸³ Ev gotin di nusxeya Myê de tune.

¹⁸⁴ xwe

¹⁸⁵ xwe

¹⁸⁶ xwe

¹⁸⁷ Weqta te go kew e, min zanîbû nûkul şor e.

¹⁸⁸ xwe

¹⁸⁹ xwe

¹⁹⁰ bileriz

2. Postê genî dixo¹⁹¹ minneta qeşab hilnayne.
3. Pîr bi țirekê şermezar nabe.
4. Pola ji pola naxo.¹⁹²
5. Pîvaz çiqas¹⁹³ firk be serî gir dike.
6. Piyê xo¹⁹⁴ ji țeja xo¹⁹⁵ dirêjtir meke.
7. Paşya¹⁹⁶ virê çar tilî ye.
8. Pisîka çavgirtî dixo naxo¹⁹⁷ înkare.
9. Peşka tarik şilavekê dikeve li welatekî.
10. Pirêze bi şovê ve ye.¹⁹⁸
11. Pêşya d¹⁹⁹ tişteki ji paşya ra nehîştîye.²⁰⁰
12. Pîr bi desmêjê ye²⁰¹, roj dirêj e.
13. Piyê xo²⁰² di gelek dafa da kotiye.
14. Pars heye ci²⁰³ tûneye.

Çe, çiyakî bilind e
Cundî û pak û rind e
Ew e zozanê Kurda
Muxare ne di bin de

1. Çiya çiqas²⁰⁴ bilind be wê rê pê keve.
2. Çû seferê hat dîsa kerê berê.
3. Çi tê serê qulunk ji qirîna qulung e.
4. Çillê 'Ereb firikê noka.
5. Çivîka tiwîtanî te mala xo²⁰⁵ xerab²⁰⁶ kir mala min jî li ser danî.
6. Çala ji xelkê²⁰⁷ ra kolayî xudî dikevê.
7. Çavkubûn ji çavkorbûnê çêtir e.
8. Çima tû nabêjî 'Elo di kewarê da ye.

¹⁹¹ dixwe

¹⁹² naxwe

¹⁹³ çuqas

¹⁹⁴ xwe

¹⁹⁵ xwe

¹⁹⁶ Paşya

¹⁹⁷ dixwe naxwe

¹⁹⁸ Pirêze bi ser şovê ve ye.

¹⁹⁹ Ev herf di nusxeya Myê de wiha bi serê xwe hatiye nivîsîn.

²⁰⁰ Pêşya tû tişteki ji paşya ra nehîştîye.

²⁰¹ desmêj e

²⁰² xwe

²⁰³ purs

²⁰⁴ çuqas

²⁰⁵ xwe

²⁰⁶ xera

²⁰⁷ xelqê

9. Çêleka rêxok navê garanekê xerab²⁰⁸ dike.
10. Çivîk li Beşdayê li hev dixin li nav garisê me li hev tîn.²⁰⁹
11. Çivîk li garisê feqîra datînin.
12. Çixo bixo.
13. Çavê li deriya xwelî li seriya.

Je, jîrika me Kurda

Ji dûr ve hat di mil da
Ewê tûrê xwe vala kir
Ji bo me çava kil da

1. Ji hêkê derketiye tû dikî hêkê.
2. Ji qehra merov xo²¹⁰ davê behrê.
3. Ji dîna ra li defê xe ji jîra re serê xo²¹¹ bihejîne.
4. Ji ava gurgure metirse,²¹² ji ava nermik bitirse.²¹³
5. Ji devê ra gotin ustûyê²¹⁴ te xwar e go kîdera min li kar e.
6. Ji xelqê av diçe ji me xûn diçe.
7. Ji bo gulê merov şîlanê dihebîne.
8. Ji hesinê xerab şûrê qenc çênabe.
9. Ji ‘Îsa jî bû Muḥemmed jî nas nekir.
10. Ji xezalê bezatir tûne, ji rizqê xwe zêdetir naxo.²¹⁵
11. Ji pisîkê ra gotin guyê²¹⁶ te derman e ewê veşart.²¹⁷
12. Ji azana mellê bawer nake ji zirrîna kerê bawer dike.
13. Ji şîr tîrsiyaye puf dike dew.
14. Ji min keto bi min keto.
15. Ji ber agirê germ kes nareve.
16. Ji ber çirrikê çû ber zemherîrê.²¹⁸
17. Ji qeḫta²¹⁹ mêra navê dik danîn ‘Ebdurreḫman.
18. Ji kerengê re gotin ciyê te li kû ye got ba zane.
19. Ji kerê ra gotin daşîk ji te ra bûye, go barê min giran bû, êmê min kê m bû.
20. Jina bînin ji eşla, xêr bibînin ji feşla.
21. Jin ji parsiya xwar e.²²⁰

²⁰⁸ xera

²⁰⁹ Di nusxeya Myê de jimara vê gotina pêşyan berevajî yên din li dawiyê hatiye danîn.

²¹⁰ xwe

²¹¹ xwe

²¹² meṭirse

²¹³ biṭirse

²¹⁴ ustûwê

²¹⁵ naxwe

²¹⁶ gûyê

²¹⁷ Di nusxeya Ayê de ev jî lê zêde ye: “go xebir mane.”

²¹⁸ Ji ber baranê çû ber teyrokê.

²¹⁹ qeḫta

²²⁰ Jin parsiya xwar e, rast nabe.

22. Ji darê diçe hezar şax.
23. Ji xaşa nagêje²²¹ nasa.
24. Jina rind, zeviya li²²² ber gund bela ye.
25. Ji ʔirsa pirparê direşîne.
26. Ji êvar da hîv e.
27. Ji kê zaye kû ne beza ye.
28. Jina bîne ji eşla.

Ge, gema devê neyara
Peyawa ne li diyara
Evê hanê xelat e
De^ç wet maye ji yara

1. Golikê malê ji gayê malê naʔirse.²²³
2. Goşt bê hestî nabe.
3. Gûsitîr di dest kî da be Suleyman ew e.
4. Garis ser bi dewl e.
5. Gur ji baranê biʔirsiya wê holek çêkira ji xo²²⁴ ra.
6. Goştê genî di dîzika xuya da xweş e.
7. Gur e rovî ye, ^çeyar bi nîvî ye.
8. Goşt naxo²²⁵ divê heram e, lê avdonkê bernade.²²⁶

²²¹ nagihêje

²²² Di nusxeya Ayê de “li” tuneye.

²²³ Di nusxeya Myê de ev gotin tenê bi jimar e û yên ji dûr wê re hatine nivîsîn bê jimar in.

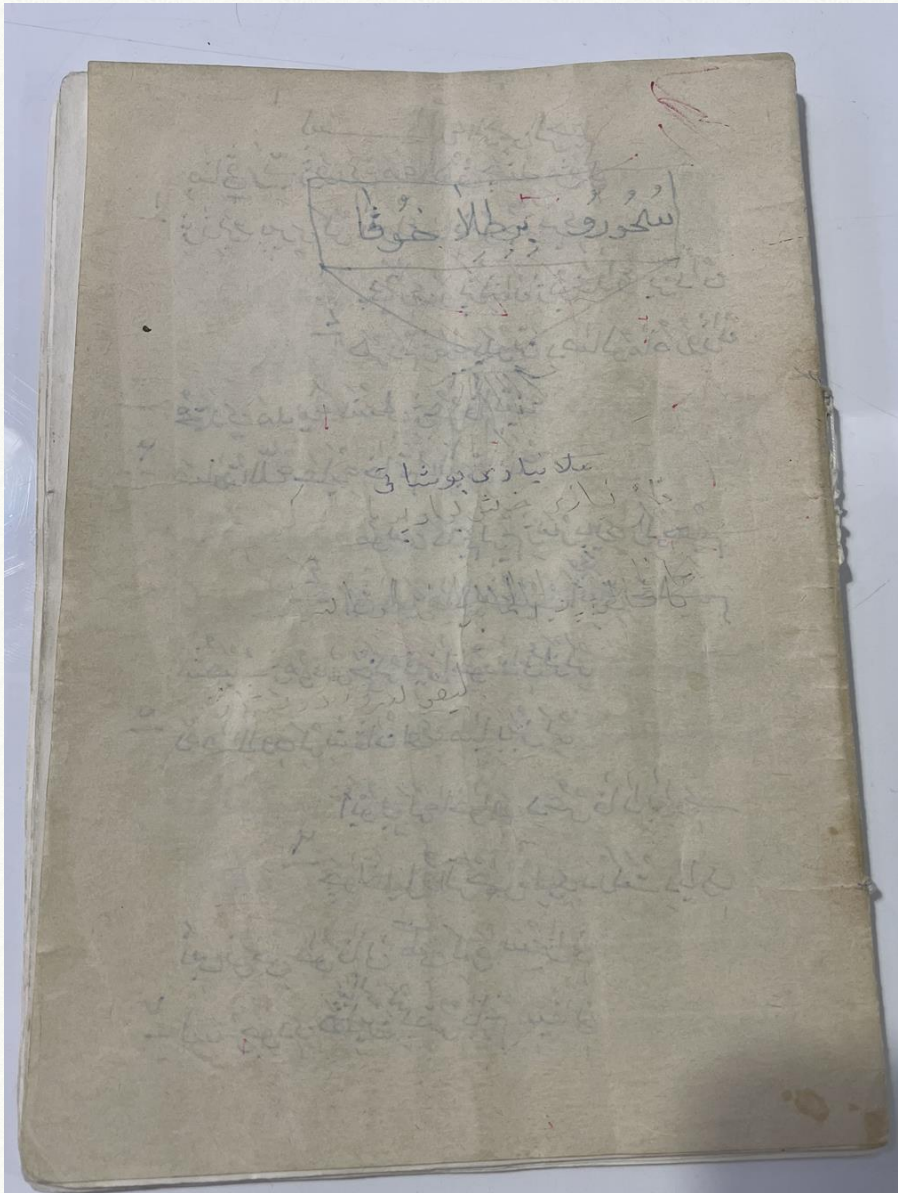
²²⁴ xwe

²²⁵ naxwe

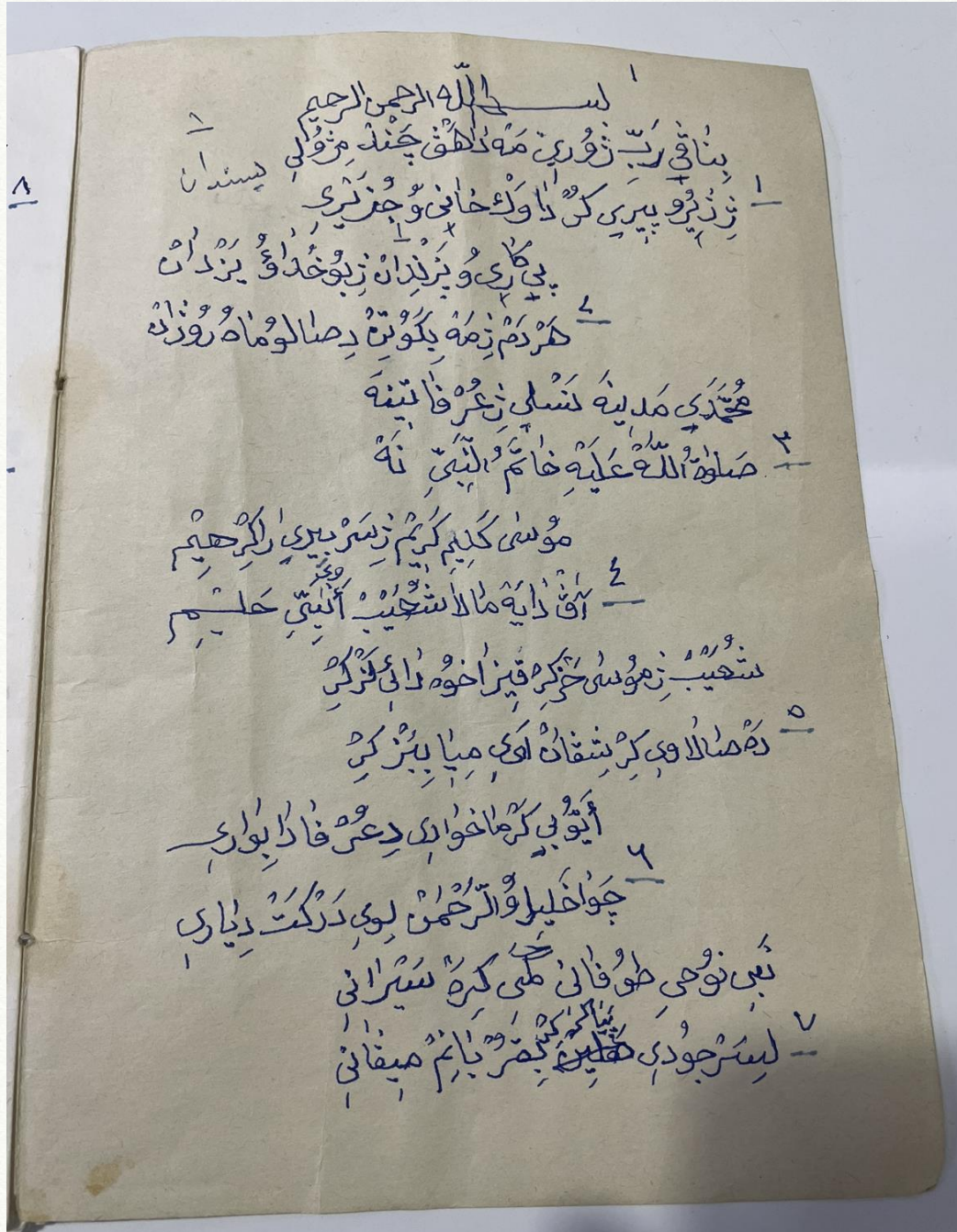
²²⁶ Nusxeya Myê di rûpelê 41ê de diqede û pênc rûpel vala mane, lê di nusxeya Ayê de ev agahiya Erebi ya der heqê kesê nusxe nivîsiye, cihê lê hatiye nivîsîn û dema qedandina wê de agahiyê dide heye:

Qed temmet kitabet hezel nusxe fi tarîx 3 rabi^ç el-ewwel 1419 h. we 27 yuniye 1998 m. We şallahu ^çele seyyidina we şeffi^ç ina Muḥemmed we ^çela alîhî we eşhabîh we etba^ç eh îla yewmî-d-dîn. Amîn welhemdulillahî rabbîl ^çalemîn. Ketebehu Zeynel^ç abidîn el-Amedî fi belde Diyarbekir

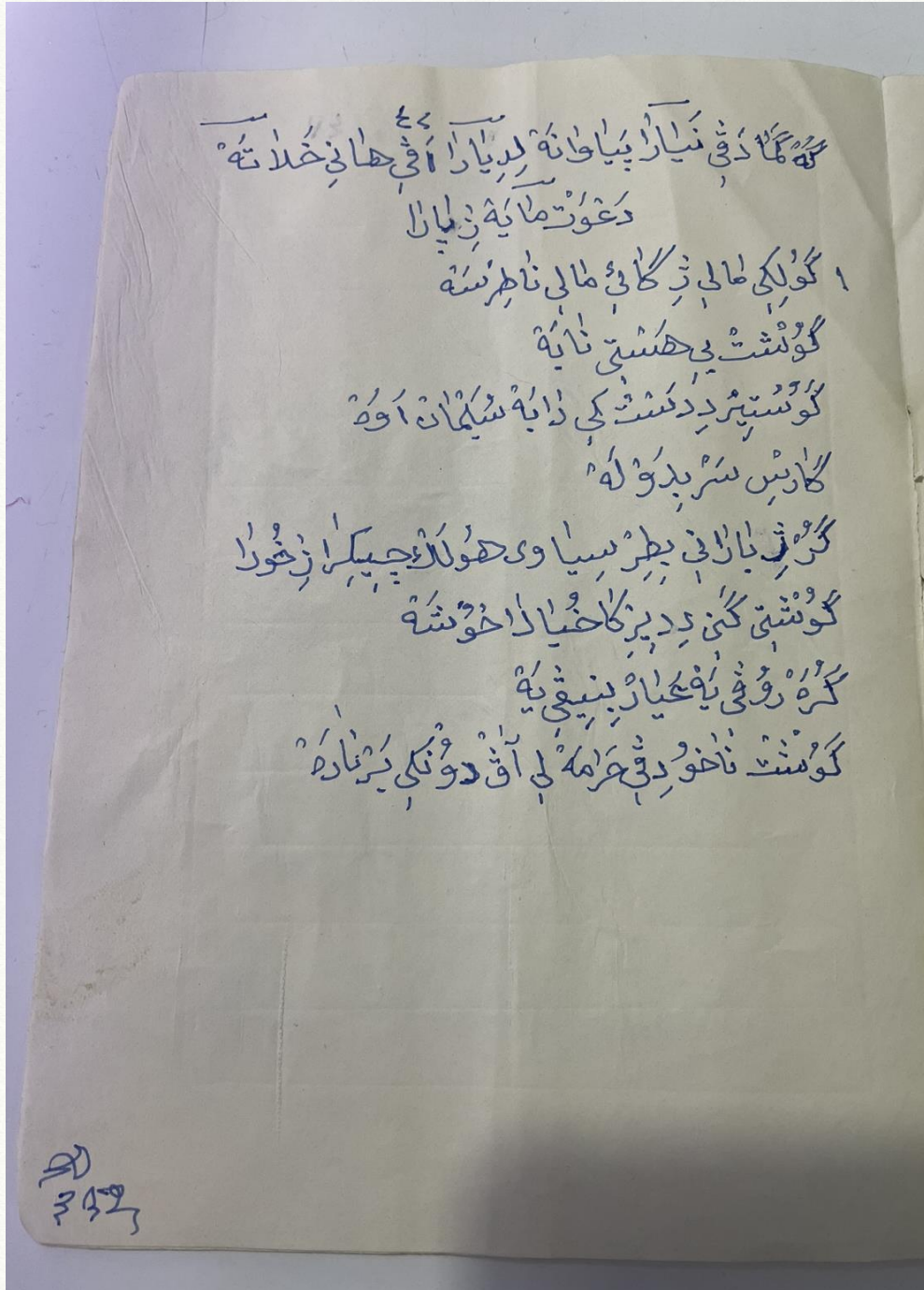
PÊVEK 2

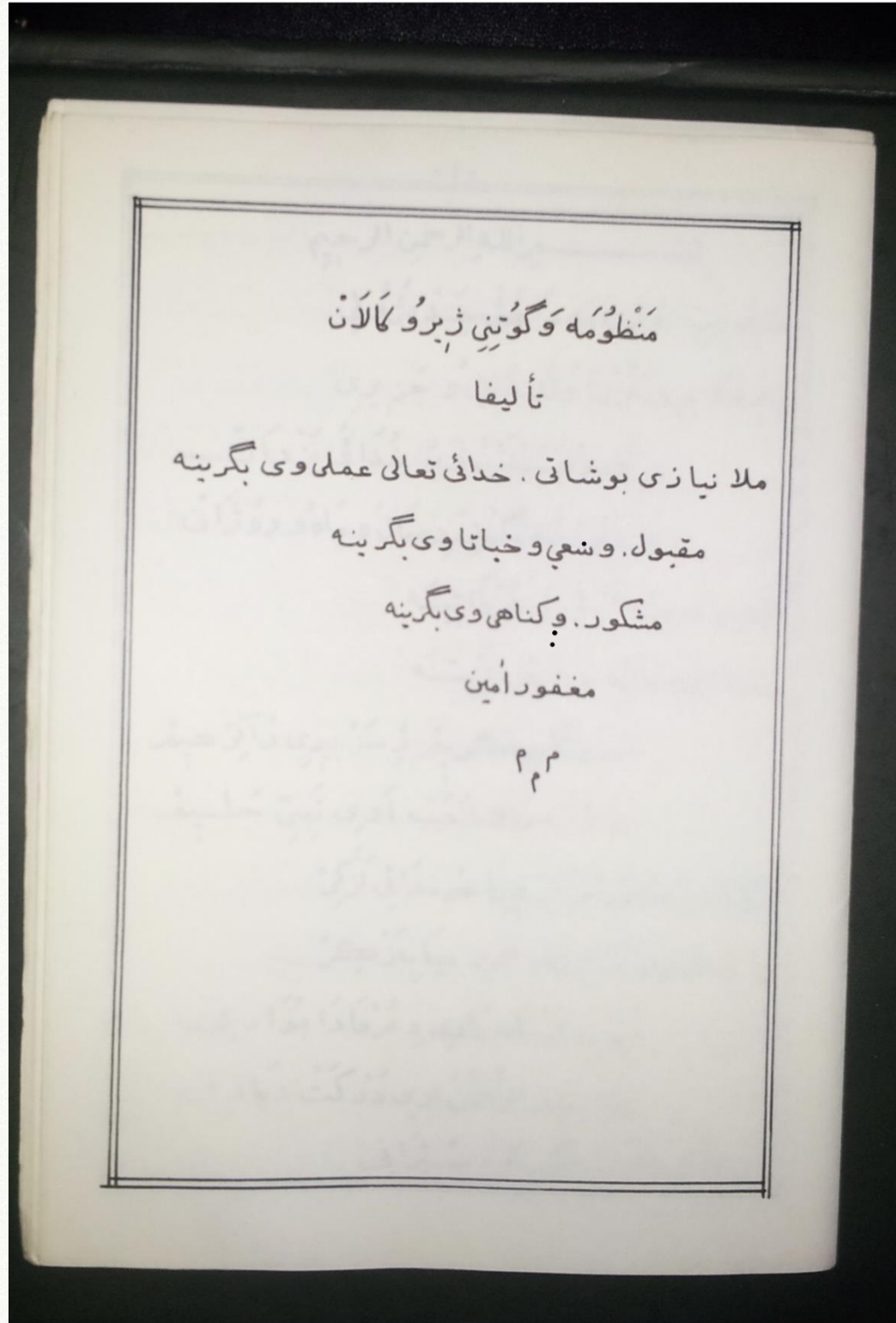
Zehriya nusxeya Mela Niyaziye Boşatî

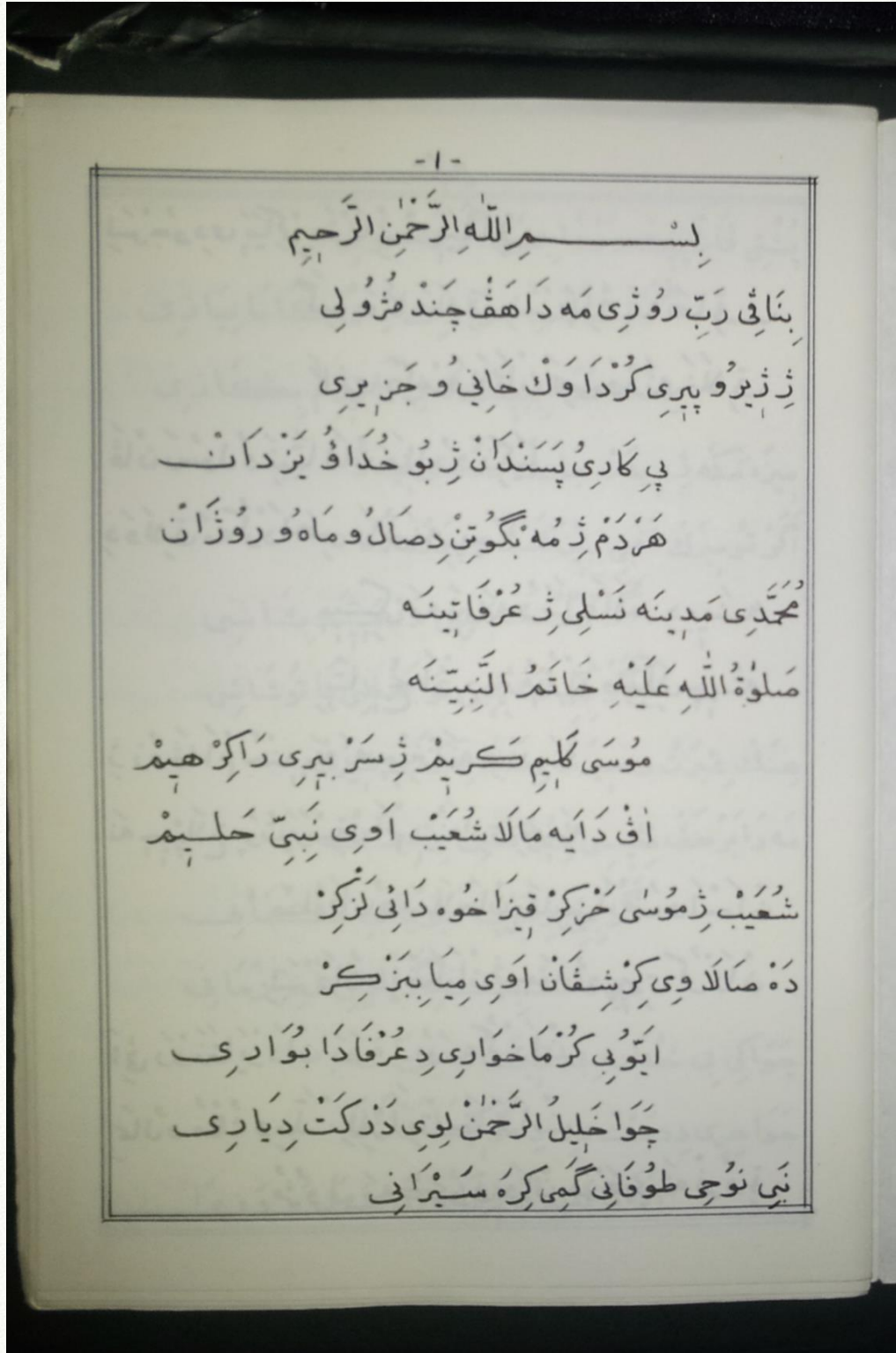
Rûpela pêşîn ya nusxeya Mela Niyaziyê Boşatî

Rûpelê dawiyê yê nusxeya Mela Niyaziyê Boşatî

Zehriya nusxeya Mela Zeynelabidîn Amedî îstinsax kiriye

Rûpelê pêşîn yê nusxeya Mela Zeynelabidîn Amedî îstinsax kiriye

Çavkanî / References

- Atmaca, İbrahim (2020). Xizna We'zan: Dîwanç,eya Hilmî (S,êx Ehmed Hilmîyê Dêrs,ewî) -Metn û Lêkolîn-. Teza Lîsansa Bilind. Enstituya Zimanên Zindî ya Zanîngeha Mardîn Artukluyê.
- Aykaç, Yakup (2021). "Danasîn û Tewsîfa Mecmû'eyên Helbestan di Koleksiyona Aleksandre Jaba de". Kurdiyât, 4, 23-60.
- Bedirxan, Celadet Alî (1998). Hawar (1-2). (F. Cewerî, Amd.) Stockholm.
- Borak, Mustafa (2005). Ferhenge Biwêjan. Stenbol: Weşanên Enstituya Kurdî ya Stenbolê.
- Boşatî, Mela Niyaziyê (1967-70). Suhoru Bi Rişîla Xo Va. Destxeta Muelif.
- Boşatî, Mela Niyaziyê (1998). Menzûme we Gotinê Jîr û Kalan. Destxeta Mela Zeynelabidîn Amedî.
- Bozarslan, Mehmed Emin (1985). Jîn-Kovara Kurdî-Tirkî. Uppsala-Sweden.
- Celalî, Murad (2016). Mela Mehmûdê Bazîdî û 'Adat û Rusûmatname'ê Tewayifê Ekradiye. Stenbol: Nûbihar.
- Celîl, Ordîxanê û Celîl Celîlê (2013). Zargotina K'urda I-II. Amed: Aram.
- Cigerxwîn (1988). Folklorê Kurdi. Stockholm: Weşanên Roja Nû.
- Cigerxwîn (1992). Dîwana Yekê - Sewra Azadî. Stenbol: Weşanên Deng.
- Cocchiara, Giuseppe (2017). Avrupa'da Folklor Tarihi. (Yerke Özer, Çev.) Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Çelik, Murat (2015). 'Adat û Rusûmatname'ê Tewayifê Ekradiyeya Mela Mehmûdê Bazîdî. Teza Lîsansa Bilind. Enstituya Zimanên Zindî ya Zanîngeha Mardîn Artukluyê.
- Çelik, Muzaffer (2013). "Silvan'ın Tewerz Köyünden Mele İhsan Çağmar ile Medrese Eğitimi ve Yaptığı İmamlık Görevi Üzerine Bir Söyleşi". (M. Edip Çağmar, Çev.) e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi. 9, 163-178.
- Dêrşewî, Mele Mehmûd (1989). Miştaxa Çiya Ji Gotinên Pêşiya. (Serbest Zaxoyî, Latinîzekirin). Stockhol.
- Ece, Selami (2014). Metin Tamiri. Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (51), 89-109.
- Ekici, Abdullah (2014). Zeynelabidînê Amidî: Jiyân Berhem û Xebatên Wî yên Destnivîsî. Teza Lîsansa Bilind. Enstituya Zimanên Zindî ya Zanîngeha Mardîn Artukluyê.
- Eminoğlu, Nevzat (2020). "Nêrînek Gelemperî li Edebiyata Kurdî ya Serdema Mîrekiya Hekariyê" Nûbihar Akademî. 13, 81-95.
- Esin, Mehmet Nezir (2018). Zeynelabidin Çiçek ve El-Mesâilu'l-Maksûde Adlı Eseri. Yüksek Lisans Tezi. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Et-Taberî, İbn Cerîr (2018). Tarihu't-Taberî (I). (Cemalettin Saylık, Çev.) Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Mevdûdî, Ebu'l A'lâ (1995). Tefhimu'l Kur'an. (Ahmed Asrar, Çev.) İstanbul: Hilal Yayınları.

Mevdûdî, Ebu'l A'lâ (1996). Tefhimu'l Kur'an Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri. (Muhammed Han Kayanî ve diğeri, Çev.) İstanbul: İnsan Yayınları.

Tüzün, Mesut (2014). Cizre Tarihi Nuh Tufanı ve Cudi Dağı. İstanbul: Nûbihar Yayınları.

Oncu, Mehmet (2020). Gotinên Pêşiyân (Senifandin-Şirove-Ferheng). Ankara: Weşanên Sîtav.

Öztoprak, Sadreddin (2003). Şark Medreselerinde Bir Ömür. (Sirâceddin Öztoprak. Haz.) İstanbul: Beyan Yayınları.

Öztürk, Mustafa (2015). “Vekolînek Derbarê Gotinên Peşiyân ên Kurmancî de”. Mukaddime. 6 (2), 319-337.

Palo, Mela Ehmedê (2022). Şahnameya Kurdan Civîna Nemiran. (Mehmet Yıldırımçakar, Rêzan Palo, Veysel Başçı, Yakup Aykaç, Amd.) Stenbol: Nûbihar.

Şemdînanî, Mela Se'îd (2021). Bazeber Nivîsarên Mela Se'îd Şemdînanî li ser Çand û Dîroka Kurdistana Navendî. (Ergin Öpengin, Amd.) Stenbol: Weşanên Avesta.

Tîgrîs, Amed (2001). 6762 Gotinên Pêşiyân. Stockholm: Weşanên Rewşen.

Toprak, Fuat, Toprak, Muhammed ve Toprak Z. Abidin (2009). “Seyda Molla Yasin Toprak (Yüsri) Hayatı Ve İlmî Kişiliği”. Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi. 1, 121-132.

Xanî, Ehmedê (2014). Mem û Zîn. (Nâmık Açıkgoz, Haz.) Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Yıldırım, Kadri (2018). Kürt Medreseleri ve Alimleri -Cami ve Hücreler-. İstanbul: Avesta Yayınları.

Yusuf, Kaynak (2010). Jînenîgariya Cegerxwîn û Berhemên Wî. Stenbol: Weşanên Do.

Hevdîtina li Diyarbekirê bi Mehmet Süleymanoğluyê kurê Mela Niyaziyê Boşatî re hatiye kirin: 25.03.2022

Hevdîtina bi Mehmet Süleymanoğluyê kurê Mela Niyaziyê Boşatî re têlêfonê hatiye kirin: 09.03.2022